

Vaula Haavisto, Marina Bergman-Pyykkönen
& Synnöve Karvinen-Niinikoski

Nya vindar i medling i familjefrågor –
upptäckter, modeller och utvärdering
från FASPER projektet

Nya vindar i medling i familjefrågor
– upptäckter, modeller och
utvärdering från FASPER projektet

© Upphovsmännen

Originalalets titel: Perheasioiden sovittelun uudet tuulet – Havaintoja,
mallinnuksia ja arviointeja FASPER -hankkeen pohjalta
Haavisto, Bergman-Pyykkönen & Karvinen-Niinikoski

Suomen sovittelufoorumi ry – Finlands forum för medling r.f.

Översättning: Marina Bergman-Pyykkönen

Ombrytning: Gerd Strandberg-Andersson

FSKC Rapport 2/2014

Ab Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området

Publikationen finns i PDF på vår webbplats www.fskc.fi

Helsingfors 2014

ISBN 978-952-5588-96-5 (PDF)

Innehåll

Förord	5
DEL 1 UTGÅNGSPUNKTER OCH UTVECKLINGSBEHOV	7
1 Konflikter i familjen	8
1.1 Vilka behov har familjer?	8
1.2 Vilka tjänster finns för skilsmässofamiljer?	10
2 Medling i familjefrågor	13
2.1 Vad säger lagen?	13
2.2 Hurdan har praxisen blivit?	14
2.3 Vilka utvecklingsbehov kunde skönjas?	16
3 Projektet FASPER	19
3.1 Våra målsättningar	19
3.2 Vad betonade vi?	20
3.3 Hur framskred vi?	21
3.4 Vilka alla var med?	23
DEL 2 NYA MODELLER OCH PRAKTIKER	26
4 Medling för barnet, som inte kan vänta	27
5 Processmodellen för medling i familjefrågor	29
5.1 Indelning av medlingsmötena	29
5.2 För vem och på vilka villkor?	32
5.3 Medlingen fokuseras på barnet	33
5.4 Att uppdatera föräldraskapet efter skilsmässa	34
5.5 Att minska på motsättningar och bygga upp tilltron till varandra	36
5.6 Medlingens resultat	37
6 Medlarens verktyg	39
6.1 Medlarens verktygsback	39
6.2 Förståelseverktyg och teknikverktyg	40
6.3 Ekogrammet som exempel	41
7 Sätt att organisera medling i familjefrågor	45
7.1 Olika sätt	45
7.2 Ett exempel: Det nya servicekonceptet för medling på enheten för familjerättsliga ärenden i Träskända, Kervo och Tusby	47
7.3 Att upprätthålla och utveckla medlingskunnandet	49
8 En utbildningsmodell för medlare i familjekonflikter	51

DEL III	UTVÄRDERING	55
9	Familjemedling ur föräldrarnas perspektiv	56
9.1	Vad allt klarade man upp i medlingen?	56
9.2	Vad var föräldrarna nöjda med?	58
9.3	Vad ogillade föräldrarna?	61
10	Medlarnas synpunkter	64
10.1	Vad var svårt i medlingen?	64
10.2	Att växa till medlare	66
10.3	Arbeta i par	66
10.4	Vad lärde vi?	67
11	Forskarnas synvinkel	69
11.1	Att samtidigt både lära sig och utveckla	69
11.2	Utvecklingssamarbete med flera aktörer	70
11.3	Fallgropar och flaskhalsar	71
11.4	Projektet avslutas och befästningen utmanar	73
12	Medling i familjefrågor i framtiden	75
12.1	När kan medling hjälpa och varför?	75
12.2	Hur kunde man befästa medlingen som en tidig service?	76
12.3	Vad borde göras härnäst?	78
12.4	Till sist	80
Bild 1	Tjänster för familjer vid skilsmässa	12
Bild 2	Familjemedlingsprocessen	30
Bild 3	Ekogrammet och domänen för medling	42
Bild 4	Organiseringen av medling i familjefrågor på enheten för familjerättsliga ärenden i Träskända, Kervo och Tusby	48
Bild 5	Utbildningsmodellen för grundstudier för medlare i familjefrågor	52
Källor		81
Bilaga 1	Äktenskapslag	83
Bilaga 2	Litteratur om och kring familjemedling	85

Förord

Suomen sovittelufoorumi ry – Finlands forum för medling r.f. startade i slutet av år 2009 tillsammans med Helsingfors universitet projektet FASPER med två syften: att undersöka den facilitativa medlingens möjligheter vid familjekonflikter och att utveckla nya verksamhetsmodeller för familjemedling. I facilitativ medling stöder medlaren parternas egna resurser och främjar deras dialog. Vår kartläggning av läget visade, att det största behovet av medling fanns i de familjer i vilka föräldrarna vid skilsmässa inte utan svårigheter lyckas komma överens om barnens ärenden. Hurdan borde medlingen vara för att den skulle kunna vara till nytta i familjers konflikter, som kännetecknas av att föräldrarna inte alls längre samtalar med varandra och/eller av att dialogen färgas av starka känslouttryck? Hur kunde man skifta fokus från föräldrarnas gräl och osämja till barnens behov och deras möjlighet att få växa upp i en atmosfär av fred och samförstånd?

Temat är samhällsaktuellt. Skilsmässofamiljerna är flertaliga och gräl kring skilsmässa och barns vårdnad orsakar stora både mänskliga och ekonomiska kostnader. Man vet att grälen påverkar barnens välbefinnande. Allt mer har man börjat inse att medlingen kunde fungera väl som en tidig service för föräldrar. Medling har ändå erbjudits i alltför ringa grad och kommunernas svårigheter beror på att både kunniga medlare och medlarutbildning saknas?

Projektet, som finansierats av Penningautomatföreningen RAY, genomfördes i sex kommuner i södra Finland. Målsättningen var 1. att utveckla a) en processmodell för medling som lämpar sig för lösning av familjekonflikter samt b) arbetsredskap åt medlaren; 2. att utveckla ett koncept för medlingsservicen så att den kan integreras i övrig service som erbjuds familjer och 3. att utveckla en modell för medlarutbildningen.

I Finland finns ramarna för medling i familjers konflikter i lagstiftningen. Medling i familjefrågor är en för familjerna frivillig socialservice som kommunerna bör erbjuda. FASPER projektet har bidragit till att strukturera förståelsen av medlingsservicen och man har skapat nya tillvägångssätt för medlare. Samtidigt som vi besvarade frågan "vad handlar medling om?" producerade och utvecklade vi, som en del av vårt eget lärande, modeller,

struktureringar och redskap för förståelse samt tekniker, som alla i praktiken styr familjemedlarens verksamhet.

För både forskare och lokala utvecklare kom FASPER att bli en gemensam färd för lärande. Ett stort tack till alla våra medresenärer! I den här boken berättar vi hur det startade, vad vi kom att förstå och vad vi utvecklade. Vi berättar dessutom om hur vi nu värderar å ena sidan det vi gjort, men också det som komma skall.

Mars 2014

Författarna

DEL I

Utgångspunkter och utvecklingsbehov

1

Konflikter i familjen

1.1 Vilka behov har familjer?

Föräldraskap består i hög grad av att man bryr sig om varandra och av att ta hand om barnen. Familjers välbefinnande främjas av att man stöder föräldraskap och familjens goda vardag, då också barnets bästa förverkligas i praktiken. Konflikter i familjerna och föräldrarnas skilsmässa / separation¹ innebär förändringar, som påverkar både vardag och föräldraskap, och då kan särskilt stöd vara av nöden. Föräldraskapet fortsätter även efter skilsmässa, men vardagsarrangemangen och sätten att förverkliga sitt föräldraskap måste byggas upp på nytt i och med skilsmässan. Föräldraskapet fortsätter, men inte likadant: det måste uppdateras!

Ur barnets synvinkel är det viktigaste att vardagen fortsätter fungera smidigt och att han eller hon är det viktigaste för mamma och pappa, som båda är ansvarskännande och bryr sig om. Om servicesystemet misslyckas i sin uppgift, blir det dyrt på många sätt och vis. Det är både till barnens, föräldrarnas och samhällets bästa att föräldrarna lyckas lösa sina meningsskiljaktigheter i ett så tidigt skede som möjligt.

Föräldrarnas skilsmässa medför att familjens etablerade tillvägagångssätt förändras. Familjerelationerna omorganiseras och omdefinieras. De frånskilda föräldrarna måste komma på nya sätt att lösa frågor som gäller den avslutade parrelationen, föräldraskapet och ekonomin.

Då familjerelationerna omorganiseras står föräldrarnas inbördes förhandlingar i centrum. Förhandlingarnas betydelse har under historiens gång förändrats starkt, eftersom man i dag betonar det man kan kalla en kontinuitetslogik i motsats till gångna tiders ersättningslogik. Detta innebär att makars skilsmässa inte längre upplöser familjen och nya makar ersätter

¹ För enkelhetens skull skriver vi härefter enbart skilsmässa, även om vi naturligtvis också menar separation. I det här sammanhanget ser vi inte att det skulle råda någon avgörande skillnad huruvida föräldrarna ingått äktenskap eller inte.

inte barnets biologiska förälder. I stället strävar man efter att på sätt eller annat bibehålla barnets relation till båda sina biologiska föräldrar. (Castrén 2009.)

Förändringen i logiken visar sig först och främst i att gemensam vårdnad har blivit utgångspunkten för och det vanligaste sättet att ordna vårdnaden om barnet. Detta innebär att förhandlingarna blir en central del av föräldraskapet efter skilsmässa. Då barnet är litet behöver föräldrarna diskutera hur leksaker och kläder förflyttas mellan hemmen; tio år senare diskuterar föräldrarna hur de skall delta i tonåringens hobbyer samt bemerkelsedagar och andra festligheter.

Alla föräldrar klarar ändå inte av förhandlingarna utan svårigheter. Om förhandlingarna utvecklas till konflikter, medför kontinuitetslogiken en ökning av domstolsprocesser samt åtskilliga möjligheter till skadegörelse, trakasserier och maktutövning (Castrén 2009). Det på förhandlingar grundade skilsmäsoföräldraskapet ger goda möjligheter att utveckla ett ansvarskännande samarbetsföräldraskap, men samtidigt kan det också innebära ändlös krigföring.

Tvisterna om skilsmässa och barnens ärenden är uppseendeväckande vanliga, även om över 90 % av föräldrarna gör upp ett formellt avtal utan inblandning av domstol. Vårdnadstvisterna som anhängiggörs i domstol är bara toppen av isberget. Gräla kan man på många olika sätt, också på sådana som inte syns i statistiken, men som ändå belastar servicesystemet och försvårar familjernas liv.

Anställda inom barnskyddet har lyft fram sådana barnskyddsanmälningar, som egentligen inte handlar om barnets nöd, utan om ett orimligt misstroende gentemot den andra förälderns förmåga att ta hand om barnet eller om avsiktliga trakasserier och smutskastning. Polisen rapporterar om brottsanmälningar, som visar sig vara grundlösa och i vars bakgrund finns föräldrars skilsmässogräl. Barnatillsyningsmän och socialarbetare berättar hur föräldrar kontakter dem för att hitta en myndighet som skulle "tala den andra föräldern till rätta" och förpliktiga denne att handla enligt fastställt avtal.

Familjerådgivningen är väl bekant med familjer vars barn har allvarliga symptom, men som det är omöjligt att hjälpa eftersom föräldrarnas gräl i värsta fall fortsätter i årtal. I myndighetsutredningar har man också konstaterat, att det ofta ligger skilsmässogräl och -problem bakom familjedrap (Utredning om bakgrunderna till familje- och barnadråp 2003–2012). Juha Hämäläinens (2011) utredning av vårdnadstvisternas kostnader visar att en familjs stridiga skilsmässa under årens gång kan sysselsätta åtskilliga myndigheter, medföra tiotals kontakter till myndigheter, förorsaka flera domstolsprocesser med därtill hörande påföljder och förbruka en arbetsinsats på hundratals timmar. Sammantaget kostar vårdnadstvisterna samhället tiotals miljoner årligen.

Det högsta priset i form av mänskligt lidande betalar ändå de stridiga skilsmässofamiljerna och i synnerhet familjernas barn, vars vardag färgas av gräl och misstro. Det avgörande för barnens välbefinnande är hur barnets liv och föräldrarnas inbördes relation blir efter skilsmässan. Barnen mår bättre om de kan ha en stabil kontakt med båda föräldrarna, om föräldrarna förmår samtala och sköta om barnens ärenden tillsammans och om barnen ges tillstånd att älska båda sina föräldrar.

Vid skilsmässa behöver föräldrarna hjälp och stöd:

- i uppdateringen av föräldraskapet: hur jag som pappa / mamma / förälder bör förändras
- i att utforma avtalen som gäller barnens ärenden
- i att planera och genomföra det praktiska i barnets vardag
- i konflikthantering: hur skall jag göra för att kunna samarbeta med den människa, som jag egentligen inte vill ha något att göra med?

1.2 Vilka tjänster finns för skilsmässofamiljer?

Tjänsterna, som erbjuds föräldrar som funderar på att skilja sig, som skiljer sig eller som redan är frånskilda, varierar från kommun till kommun. Även om det finns tjänster kan det vara svårt för klienten att hitta dem och förstå

vilken hjälp finns att få, för hurdana problem och var hjälpen finns. Servicesystemet är svårt att överblicka också för dem som arbetar inom det. Tjänsterna är mångahanda och delvis överlappande.

I de flesta kommuner är tjänsterna stockade och väntetiderna är för klienterna orimligt långa. Skilsmässofamiljerna är klart en klientgrupp, vars behov de kommunala tjänsterna inte klarar av att bemöta.

I bild 1 presenteras tjänster som erbjuds familjerna. I bilden kan man se att aktörerna som producerar tjänsterna är flera: kommunerna, privata företag, staten, tredje sektorn och församlingarna. De olika klienterna brukar servicesystemet på olika sätt. En del kan ha en servicekontakt till en eller två tjänster, andra använder så gott som alla tjänster som står till buds. Det finns ingen "utstakad rutt" att följa i servicesystemet, utan klienten närmar sig de olika tjänsterna i vilken ordning som helst.

Medling i familjefrågor har spelat en undanskymd roll i servicesystemet. Exakta siffror fattas dock, då man inte under de senaste åren samlat in nationella uppgifter om medlingen. Medling i familjefrågor har varit en synnerligen obekant tjänst – varken klienter eller professionella känner till den. I husmodellen har fönstren till medlingen i familjefrågor fördragna gardiner. I FASPER projektet utredde man hur kommunerna på sina webbsidor presenterar medling i familjefrågor som ett alternativ för lösning av familjers konflikter. Det visade sig att 42 % av kommunerna meddelade om tjänsten eller arbetssättet på antingen sina egna, eller via en länk på en samkommuns, webbsidor. Detta betyder att inte ens hälften av kommunerna berättade om att medling i familjefrågor överhuvudtaget existerar.

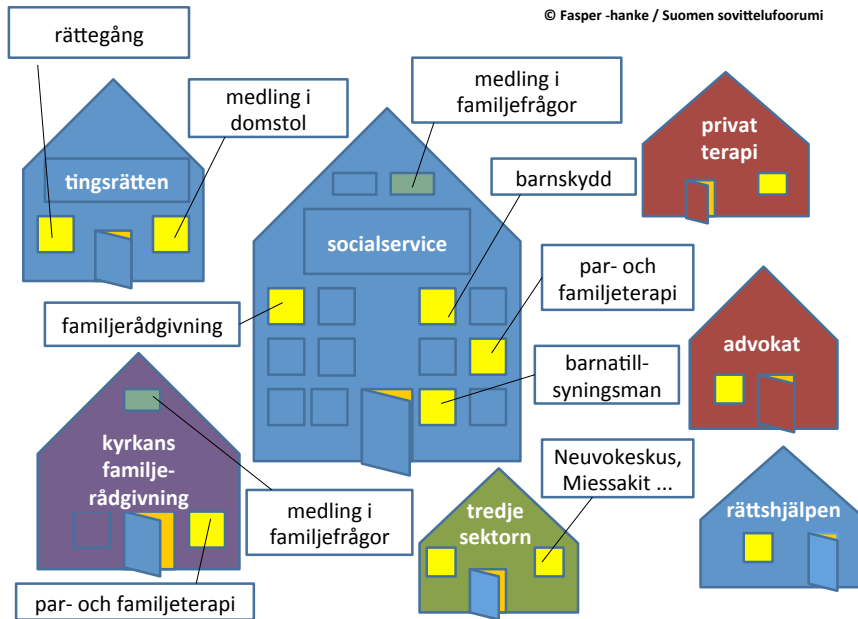

Bild 1 Tjänster för familjer vid skilsmässa

2

Medling i familjefrågor

2.1 Vad säger lagen?

I äktenskapslagens (411/1987) femte kapitel stadgas om medling i familjefrågor (se bilaga 1). Den är en för klienten frivillig och gratis socialservice, vars syfte är att hjälpa och stödja familjemedlemmar när det förekommer konflikter i familjen. Hur medlingen i familjefrågor organiseras varierar kommuner emellan, men kommunen är skyldig att ordna servicen.

Enligt äktenskapslagens 20 § är familjemedlingens användningsområde synnerligen vitt. Medling kan erbjudas då makarna söker hjälp och stöd då de överväger att skilja sig eller separera. Medling kan också erbjudas vid andra konflikter i familjen. Praxisen i Finland motsvarar ändå den internationella utvecklingen eftersom medling i familjefrågor formats till en service som erbjuds framförallt vid skilsmässor.

Lagen i sig begränsar inte vad man kan ta upp i medlingen i familjefrågor. I praktiken är det medlarens kunskaper och bakgrundsteorier som i mångt och mycket bestämmer medlingens innehåll, vilka ärenden som behandlas i medlingen och hur medlaren arbetar.

Enligt lagen skall medlaren fästa särskild uppmärksamhet vid att de minderåriga barnens ställning tryggas. Därutöver skall medlaren bistå parterna med att uppgöra avtal.

I äktenskapslagen stadgas även om regionförvaltningsverkets uppgifter i den allmänna planeringen, styrningen och övervakningen av medling i familjefrågor, samt om förutsättningarna för att beviljas tillstånd att medla av regionförvaltningsverket. Lagen innehåller dessutom en föräldrad paragraf om medlarens tystnadsplikt.

2.2 Hurdan har praxisen blivit?

Två nationella utredningar har genomförts om nuläget i medling i familjefrågor. Ulla Valkama rapporterade om introduktionen av medlingen ett år efter att lagen trätt i kraft (Valkama 1991) och på uppdrag av Centralförbundet för barnskydd / Neuvo projektet utredde Sami Mahkonen år 2007 hur kommunerna hade organiserat medlingen i familjefrågor (Mahkonen 2008). Därutöver har Riksdagens justitieombudsman i sitt beslut publicerat en utredning om medlings- och rådgivningstjänster som erbjuds föräldrar vid konflikter i tio kommuner under åren 2002-2004 (EOA 2059/2/03).

Enligt Valkamas rapport hade medlingen i familjefrågor närmast förverkligats av kommunernas anställda inom socialvården (65 %) eller på familjerådgivningarna (25 %) samt av familjerådgivare på sådana kyrkans familjerådgivningsbyråer, som erhållit tillstånd av länsstyrelsen (nuvarande regionförvaltningsverket) (10 %). Mahkonens centrala observation var att kommunernas sätt att organisera verksamheten varierade stort och att länsstyrelserna och ministeriet inte gjort försök att förenhetliga organiseringsättet.

I sin rapport konstaterar Mahkonen att ca sextusen klienter söker sig till medling i familjefrågor årligen. Statistikföringen är ändå problematisk: den berättar inte om hurdan medlingen, som klienten deltagit i, varit. Klientbesöken har ofta definierats som medling först efter själva besöket då de anställda rapporterat om det.

Å sin sida fäste riksdagens justitieombudsman i sitt beslut uppmärksamheten vid att det är besvärligt för föräldrar att uppfatta, värdera och jämföra olika tjänster då å ena sidan i synnerhet medlingsservicen och å andra sidan uppfostrings- och familjerådgivningstjänsterna är organiserade på väldigt olika sätt i kommunerna (EOA 2004, 13). Hon lyfte också fram den bristfälliga tillgången på servicen.

Medling i familjefrågor visade sig vara ytterst otydligt och luddigt både som begrepp och praktisk verksamhet. Ett centralt rön i intervjuerna som genomfördes år 2010 var att man kan kalla många olika verksamheter medling. Uppfattningen om medling är i mångt och mycket beroende av i

samband med vilken annan verksamhet medlingen utförs. (Mattila-Aalto & al. 2012.) Även om medling i familjefrågor inte var en del av det egna arbetet med skilsmässofamiljer, kände många intervjuade professionell igen medlingslika element i det. Medlingstjänsterna var splittrade, spridda och okända – för både klienter och många anställda. I och med att skilsmässoprocessen inletts fick många klienter av tingsrätten en broschyr om medling i familjefrågor, men kunde ändå inte hitta tjänsten i den egna kommunen.

Medling som begrepp var besvärligt för många intervjuade. Vad är medling egentligen och vad innebär medling helt konkret som verksamhet? På vilket sätt skiljer sig medling från till exempel vägledning, rådgivning eller terapi? Vad skall en medlare kunna och vilka verktyg använder man? Med medling tycktes man kunna mena mångahanda verksamhet, men egentlig medling, som ett eget förfaringssätt, erbjöds just inte alls.

Intervjuerna som genomfördes i projektet FASPER visade att man inte definierat ett eget förfaringssätt för medling och gränsdragningen mellan medling och annan service som erbjuds vid skilsmässa var oklar. Vad medling är i praktiken och hurdan process klienten går in i bestämdes rätt slumpmässigt.

Det verkade också som att man inte utvecklat medling som en egen, speciell verksamhetsform. Vad medling är, eller kunde vara, var för många aktörer oklart. Medlingen så att säga smalt in i annan verksamhet såsom samtalshjälp, stöd och rådgivning och kunde inte uppfattas som en egen process med egna verktyg. Så som en av de intervjuade uttryckte det: "Borde vi inte medge, att medling i familjefrågor i själva verket inte finns?"

Man bör också observera att då äktenskapslagens medlingsparagrafer stiftades på 1980-talet var uppfattningen om medling med stor sannolikhet annorlunda än i dag. Den konfliktteoretiska uppfattningen om medling utvecklades i stor utsträckning på 1990- och 2000-talen (se t.ex. Poikela 2010). Eftersom medlingen sågs som en form av familjerådgivning, utvecklades inte dess egna, distinkta, från annan service särskilda karaktär, som skulle motsvara de nya familjemedlingsteorierna.

Då äktenskapslagen trädde i kraft publicerade socialstyrelsen en instruktion om organiseringen av medling i familjefrågor (Perheasioiden sovittelun järjestäminen 1/1987). I början av 1990-talet ordnade Stakes ett projekt för att utveckla den nya medlingsverksamheten och många lokala försök kom igång (se t.ex. Taskinen 1993; 1994; Valkama 1991). På Päijänne-Tavastlands familjerådgivningsbyrå utvecklade och befäste man den barnfokuserade medlingen i familjefrågor som en särskild serviceform. Arbetsättet lyckades ändå inte rota sig mer allmänt i Finland. Den systematiska vidareutvecklingen av medling i familjefrågor stoppades upp av 1990-talets ekonomiska recession och av att ministeriernas centralstyrning demonterades.

2.3 Vilka utvecklingsbehov kunde skönjas?

På basis av intervjuerna med professionella som i sitt arbete möter skilsmässofamiljer kunde man i FASPER projektet skönja följande för skilsmässofamiljer betydelsefulla utvecklingsbehov:

- det behövs en tjänst för föräldrarna tillsammans – nu erbjuds föräldrarna mest tjänster, som de deltar i separat. Då den professionella bara hjälper den ena föräldern kan denne med sina råd och anvisningar helt oavsiktligt komma att trappa upp konflikten.
- det behövs en tjänst som man kan komma till då man grälar – grälet hindrar en alltså inte att få tjänsten. För tillfället kan grälände föräldrar närmast vända sig till domstol. Om ärendet inte löser sig hos barnatillsyningsmannen, hänvisas klienten direkt till domstolen.
- det behövs så tidiga tjänster som möjligt – hjälp bör fås genast om föräldrarnas inbördes förhandlingar låser sig; helst redan innan konflikten trappas upp och blir ett skilsmässogräl, och innan barnets kontakt till endera föräldern blir skör.
- det behövs ett arbetssätt som leder till konkreta avtal och lösningar. För många föräldrar är inte samtalshjälp och stöd nog, de behöver komma överens om konkreta nyarrangemang i vardagen.

- det behövs ett arbetssätt som lär föräldrarna att samtala och samarbeta också i framtiden. Föräldraskapet efter skilsmässa innebär fortsatta förhandlingar – man kan inte komma överens om allt en gång för alla. Föräldrarna måste ha en tillräckligt gemensam social verklighet, för att kunna jämka samman sina roller och handlingar som föräldrar.
- det behövs ett arbetssätt som fokuserar på barnets vardag och på att bygga upp föräldraskapet efter skilsmässan. Föräldrarna har tid ännu i många år att bearbeta den avslutade parrelationen – men barnet kan inte vänta!

Medling i familjefrågor kan svara på många av de ovan beskrivna behoven.

- I medling sitter man runt samma bord för att tillsammans lösa frågor kring barnets vardag och föräldraskap.
- Man kan komma till medlingen fastän man är oense om mångt och mycket – det är ju just det medlingen är till för.
- Vår lagstiftning utgår från att föräldrarna samtalar och kommer överens om hur barnens ärenden skall organiseras. Som stödform kommer medling närmast detta. Medlingen är den minsta lilla hjälp man kan få för att komma igång med samtalet. Hjälpen behövs snabbt, så att barnets vardag och relationerna mellan föräldrar och barn kan bibehållas så hela som möjligt, trots alla förändringar.
- Medlingen stöder föräldrarna att leta efter och finna lösningar på de problem de vill lösa. Medling är ett lösningsinriktat arbetssätt. Resultatet antecknas som ett så konkret avtal som möjligt. Föräldrarna bestämmer lösningens innehåll.
- Medlingen syftar inte enbart till ett avtal. I stort handlar medlingen om att skapa och bygga upp ett föräldraskap efter skilsmässa, det vill säga, att lära sig nya sätt att tänka och handla.
- Medlingen fokuserar på barnet och på att konkretisera vad barnets bästa innebär.

Det finns även andra grunder för att utveckla den kommunala familjemedlingen som en tidig service. Medling är en central konfliktlösningsmetod, vars europeiska utveckling också gäller Finland. I Europarådets rekommendation R 98(1) om familjemedling konstateras bland annat att man skall ha tillgång till familjemedling före, under och efter en domstolsbehandling. Staterna bör också skapa ett medlingssystem och säkerställa att medlarna har en tillräcklig kompetens. Under de senaste åren har inga speciella mått och steg vidtagits i Finland för att förverkliga dessa målsättningar.

Regeringsprogrammet för åren 2011–2014 innehåller en anteckning om "skilsmässomedling" (erosovittelu). Med anteckningen har man velat fästa uppmärksamheten vid tjänsterna som är riktade till skilsmässofamiljer.

Behovet av tidiga, förebyggande tjänster för också skilsmässofamiljer har identifierats. Man kan uppfatta medling i familjefrågor som förebyggande barnskyddsarbete. En satsning på medling kunde minska på både barnskyddsanmälningar och på tyngre barnskyddsåtgärder. För tillfället belastar skilsmässofamiljernas problem barnskyddet i onödan.

För närvarande hänvisas grälände skilsmässofamiljer alltför direkt från barnatillsyningsman till domstol. En kommunal och tidig medling i familjefrågor kunde bilda en zon runt domstolen för alternativ konfliktlösning. Förutsättningen för att medlingen av vårdnadstvister med hjälp av ett sakkunnigbiträde vid tingsrätter alls skall kunna fungera är att det också finns en fungerande medling i familjefrågor. Domstolen kan inte vara den första instansen, som erbjuder medling vid en vårdnadstvist.

3

Projektet FASPER

3.1 Våra målsättningar

Då projektet startade hade kommunerna redan i över 20 år haft ansvaret för att ordna medling i familjefrågor. Man hade ändå inte undersökt och utnyttjat medlingens inneboende möjligheter och eventuella resursbesparingar. Vi strävade efter att klargöra hur den facilitativa familjemedlingen kunde användas vid familjers konflikter, och hur man med hjälp av projektet kunde ge medlingen i familjefrågor en ny start och uppdatera medlingens innehåll att motsvara nya konfliktteoretiska tankegångar.

Lägeskartläggningen i början av projektet visade på den begreppsliga förvirringen angående medling i familjefrågor, liksom på den stora variationen i hur medlingen förverkligades. Situationen ledde till att det blev nödvändigt att framförallt utveckla medlingen som en fristående och särskild process. Den centrala målsättningen blev att utveckla medlingsprocessen och dess praktiker. Motiveringarna för detta var många:

- medlingen som ett förfaringssätt bör skiljas från ett medlingslikt arbete eller från förlikningsförfarande som en del av andra arbetsprocesser. Det medlingslika arbetet fördunklar och förvirrar professionella roller. Medlaren är medlare, terapeuten terapeut.
- medlingen bör definieras och organiseras som ett eget förfaringssätt, så att man småningom kan skapa en egen kunskapsbas, egna verktyg och egna praktiker för medlingen.
- att betona medling som särskild service är också viktigt för klienten, som bör veta i vilken process han eller hon deltar. Att medlingen är en process, främjar redan i sig konfliktlösning.

I utvecklingen av familjemedlingsprocessen inlemmade vi även utveckling av medlarens verktyg. För att medlingen skulle bli en särskild metod,

behövde medlarna också olika verktyg för processen: förståelseverktyg för att iaktta fenomen i medlingen och konflikten som är dess objekt, samt teknikverktyg för att styra medlingsprocessen och lösa problemen.

Förutom att utveckla medlingsprocessen och verktygen ville vi också utveckla en modell för att integrera medlingen i familjefrågor i kommunernas servicesystem, så att medlingen skulle så snabbt och enkelt som möjligt svara på klienternas behov. Vi måste alltså även lösa frågor angående rotfästning av ett nytt servicekoncept. För att ta fram ett servicekoncept för familjemedlingen behövde vi ta fasta på bl.a. följande: sättet att organisera medlingsservicen och en modell för arbetsfördelningen, allokeringen av resurser för medlingen, informationen om servicen till både klienter och professionella för effektiv hänvisning till servicen, koordineringen av medlarnas arbete, utvecklingen av medlarnas färdigheter samt handledningen.

Projektet hade också som målsättning att frambringa och pröva en modell för familjemedlarnas utbildning.

3.2 Vad betonade vi?

I projektet FASPER undersökte man familjemedling framförallt i form av medling i familjefrågor, eftersom den för tillfället representerar den institutionaliserade och lagstadgade formen av familjemedling i vårt land. Forskningsmaterialet som insamlats i projektet visade att behovet av medling och trycket att öka medlingens användningsmöjligheter gällde i synnerhet vid skilsmässor. Alltså riktades uppmärksamheten mot den medling som behövs och erbjuds vid skilsmässor och föremålet för utvecklingsarbetet blev att pröva medlingsprocessen vid skilsmässokonflikter.

Valet att betona utvecklingen av medling i familjefrågor stöddes också av tidigare forskning om föräldrars skilsmässor och medling. Forskning om vårdnadstvister visar bl.a. att det finns ett behov att utveckla medlingssystemen angående juridiska frågor vid föräldrars skilsmässa (Auvinen 2006). En tidig medling kan förebygga att vårdnadstvister överhuvudtaget anhängiggörs i domstol eller förlängs (Hämäläinen 2011). Medling i familjefrågor kan leda till att föräldrarna återupptar sitt samarbete

för att trygga barnets välbefinnande (Karttunen 2010). Därtill har Barnombudsmannen tillsammans med Centralförbundet för Barnskydd och Väestöliitto gett ut ett förslag på riktlinjer för utveckling av service vid skilsmässa i barnfamiljer (Lapsen paras etusijalle eropalveluissa, 2010). I förslaget för man fram behovet av tidigt stöd samt förebyggande av vårdnadstvister genom att lyfta fram barnets perspektiv och arbeta på ett medlande sätt.

Även om FASPER projektet begränsades att gälla framför allt medlingens möjligheter vid skilsmässor, utgick vi från att försöksmedlingarna, som genomfördes med föräldrar som stod i beråd att skilja sig eller som redan skiljt sig, i framtiden också skulle gagna utvecklingen av familjemedling i vidare bemärkelse och att familjemedling i högre grad kunde brukas i alla slags konflikter i familjer.

Familjemedling är ett vitt begrepp som inbegriper medling av olika problem och konflikter i familjen. I framtiden kunde medlingen till exempel gälla problem under äktenskapet, vid skilsmässa eller då parrelationen tar slut. Man kunde även medla i konflikter mellan föräldrar och tonåringar eller i problem gällande adoption, barnskydd, vården av åldersstigna föräldrar eller arvsskifte.

3.3 Hur framskred vi?

I projektet deltog sex kommuner som var intresserade antingen av att utveckla redan existerande medling i familjefrågor eller av att bygga upp servicen i den egna kommunen.

Den teoretiska utgångspunkten för utvecklingsarbetet var utvecklande arbetsforskning, en vid Helsingfors universitet utvecklad metodologi för undersökning och utveckling av arbete (se t.ex. Engeström 1995 och Engeström 2010). Karakteristiskt för utvecklande arbetsforskning är att forskare och lokala utvecklare samarbetar för att lösa problem och finna nya handlingssätt då de utvecklar en verksamhet.

Penningautomatföreningen RAY:s finansiering startade hösten 2009 för förberedelser inför projektet. Den egentliga forskningen och utvecklingen i

projektkommunerna påbörjades år 2010. Då startade lägeskartläggningen för att ta reda på hur medlingen organiserats i kommunerna och vilka uppfattningar om medling de professionella som mötte skilsmässofamiljer i sitt arbete hade. Vad förstod man med medling och var ansåg de professionella att medling utfördes? Vilken betydelse hade medlingen i familjefrågor i det komplicerade och ofta oklara serviceutbudet för föräldrar i skilsmässa? Våra observationer och upptäckter om medlingens i familjefrågor nuläge (se ovan) baserade sig på denna kartläggningsfas.

Utvecklingsarbetet startade i början av år 2011. Projektforskarna planerade och genomförde en lärandeprocess i samspel, som framskred från att ifrågasätta nuvarande praxis till att planera, pröva och ta i bruk nya handlingsmodeller. Starttillfället och de tre första utvecklingsmötena fokuserade på att undersöka nuläget och den historiska utvecklingen med forskningsmaterialet från lägeskartläggningen som grund.

Till utvecklingsarbetet kopplades också utbildning. Eftersom de centrala observationerna från lägeskartläggningen och utvecklingsmötena visade på att själva begreppet medling var oklart och att många olika arbetssätt och –former kunde kallas för medling, behövdes utbildning. Till utbildare valde projektet Lisa Parkinson från Storbritannien – en av de mest erfarna familjemedlarna och utbildarna i Europa. Vi ville säkerställa att man i utbildningen tillräckligt känsligt identifierar både familjekonflikternas särdrag och deras inverkan på medlingen.

I utvecklingsmötena efter utbildningen började vi planera samtidigt både medlingsprocess och servicekoncept: vad handlar medling om, hur kunde medlingsprocessen framskrida och hur organisera medlingsservicen så att den så enkelt som möjligt kunde erbjudas klienter? Så småningom utformades medlingens centrala innehåll. Både projektforskarna och de lokala utvecklarna utgick från att man bäst kunde hjälpa skilsmässofamiljer och hindra problem att uppkomma i dem genom att fokusera på barnens ärenden och föräldraskapet efter skilsmässa.

Försöksmedlingarna kom i gång våren 2012. I medlingarna omsatte man i praktiken det som utformats under utvecklingsmötena. Allt som allt erbjöds 16 familjer möjlighet att delta i medling som hade karaktären av försök. I

försöken prövades både processmodellen och medlingens verktyg. Också modellen för organisering av medlingsservicen testades för att inbringa mer information om den.

Försöksmedlingarna innebar lärande, som stöddes både av utvecklingsmöten och med en ny utbildningsperiod. Med ledning av Lisa Parkinson reflekterade man erfarenheter och lärdomar från försöken för att fördjupa förståelsen av vad medlingen innebär.

Efter försöksmedlingarna tog man i bruk det nya handlings sättet samtidigt som man fortsatte utveckla det. Nya frågor som krävde lösningar lyftes fram allteftersom man genomförde medlingar. Medlarna slöt upp flera gånger för att tillsammans finna lösningar dels på praktiska frågor som gällde organiseringen av den nya medlingstjänsten, dels på teoretiska frågor kring medlingens innehåll. År 2013 utmärktes av lokal befästning och vidareutveckling av modeller.

3.4 Vilka alla var med?

Allt som allt sex kommuner deltog i projektet FASPER: Helsingfors, Borgå, Sibbo, Kervo, Tusby och Träskända. Efter att projektet startat, formades det praktiska genomförandet och målsättningarna olika på de olika orterna.

I Helsingfors erbjöds redan medling i familje frågor och kommunens egna anställda fungerade som medlare vid sidan av det egna arbetet. Här bestämde man, att projektarbetet skulle gälla utvecklingen av medlingsprocessens kvalitativa innehåll. Man ville vidareutbilda sina medlare samtidigt som de nuvarande medlarna under utvecklingsmötena skulle dela med sig av god praktik och finslipa medlingsprocessen. Utbildningen i FASPER projektet förstärkte medlingen i familje frågor i Helsingfors, i och med att man utökade antalet medlare.

Borgås intresse låg i att utveckla medlingen i familje frågor som en del av den helhet av tjänster som kommunen erbjuder skilsmässofamiljer. Hur skulle arbetsfördelningen mellan kommun och kyrkans familjerådgivningscentral se ut i produktionen av medling i familje frågor? Var skulle medlingen finnas i det kommunala servicesystemet? Bl.a. de här frågorna sökte man svar på. I

utvecklingsarbetet och utbildningarna deltog förutom personal från socialvården också personal från kyrkans familjerådgivningscentral samt representanter för domstolen.

Sibbo kom med i projektet för att utveckla medling i familjefrågor som en del av familjeservicecentralen, som alldeles nyligen öppnat sina dörrar. Mycket fort var man ändå tvungen att konstatera, att enhetens resurser inte helt enkelt räcker till för att delta i ett tidskrävande utvecklingsarbete i ett skede då hela servicecentralens verksamhet är ny. I projektet kom man fram till en lösning, som innebar att två av Sibbos personal deltog i utvecklingsmötena i Borgå. Sålunda kunde också Sibbo delta i utvecklingsarbetet och utbildningarna.

Kervo, Tusby och Träskända hade redan då de kom med i projektet bestämt att de utvecklar medlingen i familjefrågor tillsammans. Projektet genomfördes i ett mångorganisatoriskt och mångprofessionellt lärande nätverk med deltagare från de tre kommunerna, kyrkans familjerådgivningscentral, Miessakit ry, tingsrätten och lokala advokatbyråer. Målsättningen var att utveckla och ta i bruk medling i familjefrågor i regionen.

Det var alltså många som deltog i utvecklingsarbetet: både anställda som redan arbetade som medlare eller som å tjänstens vägnar kunde arbeta som medlare, och anställda som mötte familjekonflikter i sitt dagliga arbete. Deltagarna kom från många olika yrkesgrupper med olika betraktelsesätt samt med olika uppgifter och skyldigheter angående familjers konflikter. Detta medförde en fruktbar mångstämmighet, som stundvis också försinkade utvecklingsarbetet, eftersom de olika perspektiven behövde förklaras och utredas.

De huvudsakliga aktörerna i utvecklingsarbetet var anställda på gräsrotsnivå: familjeterapeuter, familjerådgivare, socialarbetare, familjearbetare, ansvariga för skilsmäsoarbetet i tredje sektorn organisationer, barnatillsyningsmän, advokater och domare. Deras chefer deltog i chefsmöten som ordnades till och med tre gånger i året då utvecklingsarbetet var som intensivast. Under dessa möten informerades

cheferna om idéer som skapats under utvecklingsmötena, varefter de drog upp riktlinjer för hur de utvecklade handlingsmodellerna skulle genomföras.

Professorn i socialt arbete Synnöve Karvinen-Niinikoski vid Helsingfors universitet fungerade som vetenskaplig ledare för projektet. FD Vaula Haavisto var projektchef och PM Marina Bergman-Pyykkönen forskare under hela projektets gång. Kortare tider arbetade PD, ped.mag. Minna Mattila-Aalto (2010–2011) och PD Maria Tapola-Haapala (2011–2012) som specialforskare. FD Heli Ahonen från Toimiva Oy deltog i den strategiska planeringen av projektet och hon deltog också i ledningen av utvecklingsmöten (2011–2013).

År 2009 utsågs även en styrgrupp för projektet. Styrgruppen sammankallades 3-4 gånger per år under hela projektets gång. Styrgruppen bestod av Suomen sovittelufoorumi ry – Finlands forum för medling r.f.s ordförande lagman emeritus Teuri Brunila (2009–2010) och ped.dr. Timo Pehrman (2011–2014), av Suomen sovittelufoorumi ry:s styrelsemedlemmar professor Synnöve Karvinen-Niinikoski, advokat Marja Pelli och tingsdomare Elina Haapasalo samt av direktör Terhi Laine på Diakoniammattikorkeakoulu, ansvarige för skilsmäsoarbetet Jouni Linnankoski på Miessakit ry och familjerådgivare, teol.dr. Jari Kekäle på Järvenpään, Keravan ja Tuusulan seurakuntien perheasiain neuvottelukeskus.

Projektet stöddes förutom av styrgruppen även av en omfattande delegation bestående av 26 personer, som antingen representerade olika organisationer eller var tjänstemän från olika förvaltningsområden. Delegationen sammanträdde fem gånger. Verkställande direktör Ritva Karinsalo på Förbundet för mödra- och skyddshem valdes till ordförande för delegationen, i egenskap av vilken hon också deltog i styrgruppens möten.

DEL II

Nya modeller och praktiker

4

Medling - för barnet kan inte vänta!

”Medlingen är till för barnet, som inte kan vänta”, säger en familjerådgivare som jobbar som medlare i projektet FASPER. Med det menar han, att det viktigaste samtalsämnet i medlingen är barnet, dess behov och vardag efter föräldrarnas skilsmässa. Föräldrarnas största oro vid skilsmässa gäller i allmänhet hur barnet skall klara sig. Trots det hamnar de ofta i en återvändsgränd när de skall förhandla om barnets ärenden. Inte så sällan leder förhandlingarna till gräl. Besvikelserna i parrelationen och upplevelser av orättvis behandling kör över uppbyggande samtal.

Medling i familjefrågor är en service för föräldrar vid skilsmässa. Under medlingen stöder medlaren föräldrarnas förhandlingar om barnets ärenden och om föräldraskap efter skilsmässa. Föräldrarna beslutar vad de vill avtala om och vilka ärenden de tillsammans behöver lösa. Medlaren frågar och leder föräldrarna att fundera på allt utifrån barnets perspektiv – också då sorgen eller ilskan gentemot den andra hotar ta över. Om det riktigt kniper, tar medlaren fram stoppmärket, avbryter det skadliga samtalet och förhindrar föräldrarna att såra varandra och sig själv. Medlarens uppgift är att skapa en trygg medlingsmiljö, för att föräldrarna småningom skall kunna bygga upp ett nytt förtroende för varandra igen.

Medlaren tar inga beslut för föräldrarna, inte heller föreslår han eller hon färdiga lösningar. Medlaren avkunnar inte vem som har rätt eller fel. Medlingen är inte stället där man kan söka rättvisa för gångna oförrätter.

I stället erbjuder medlingen stöd för samtal. Tillsammans funderar man hur föräldrarna i framtiden skall ansvara för barnets vårdnad, hur barnets boende skall ordnas och hur föräldrarna håller kontakt med varandra. I medlingen kan man också lösa riktigt vardagliga, men besvärliga frågor och situationer: Hur skall vi föräldrar göra för att barnets flytt mellan hemmen skall gå lugnt och sansat till? Hur skall vi göra när barnet behöver nya kläder

eller utrustning för sin hobby? Vilka spelregler gäller i fråga om godis, övernattningar hos kompisar eller besök hos mor- och farföräldrar? Inget är för smått eller obetydligt för medling, bara överenskommelsen leder till färre tvisteämnen.

Man kan tänka sig medlingen som en förlossningsprocess: i medlingen föds föräldraskap efter skilsmässa. Båda föräldrarnas föräldraskap fortsätter oberoende av skilsmässan, men föräldraskapet kan inte vara likadant som då familjen levde tillsammans. Föräldrarna blir tvungna att omdefiniera sitt föräldraskap. De skall komma överens om hur den inbördes föräldrarelationen och arbetsfördelningen skall se ut efter skilsmässan. Barnets bästa förverkligas då det får tillgång till alla de resurser de båda föräldrarna kan ge. Då stöder föräldrarna varandra i att vara mamma eller pappa och barnet har bådadas tillstånd att älska bägge sina föräldrarna.

(fri översättning av blogginlägg; Haavisto 2013)

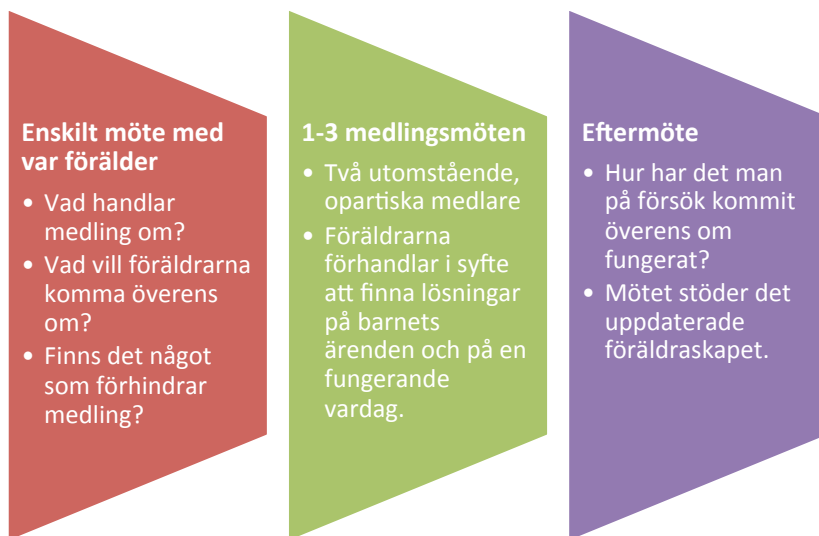
5

Processmodellen för medling i familjefrågor

5.1 Indelning av medlingsmötena

Forsknings- och utvecklingsarbetet lyfte fram behovet av en modell för medlingsprocessen. Målet var att den strukturerade och dimensionerade medlingsprocessen skulle underlätta att särskilja medlingen från annan verksamhet. Processen skulle också främja klienternas problemlösningsprocess, då klienten genast från början vet hur arbetet kommer att fortskrida och hur länge medlingen tar. Medlingsservicen skulle vara lättare att erbjuda då den är en helt egen service. Processmodellen skulle också underlätta beräkningen av behövliga resurser.

I FASPER projektet prövade man en medlingsprocess bestående av tre skeden (Bild 2). I modellen utgår man från att medlarna arbetar i par. Under de förberedande, en timme långa mötena träffar medlarna båda föräldrarna en gång var för sig. Medlarna informerar föräldrarna om vad medling går ut på. Föräldern får berätta om sin syn på familjens situation och om sin uppfattning om vad man borde komma överens om. Under det förberedande mötet bedömer man också om det finns något i familjens situation som kunde förhindra medlingen.

© Fasper -hanke/ Suomen sovittelufoorumi

Bild 2 Familjemedlingsprocessen

I slutet av det förberedande mötet får föräldrarna bekanta sig med en medlingsförbindelse. Medlingsförbindelsen beskriver huvudprinciperna i medlingen. Många medlare går än en gång igenom medlingsförbindelsen i början av det första gemensamma mötet och ber föräldrarna underteckna förbindelsen som ett tecken på att de vill delta i medlingen.

Då föräldrarna går med i medlingen förbinder de sig till att försöka lösa och komma överens om ärenden i stället för att försöka reda ut vem som har rätt eller fel. Denna insikt bemyndigar medlarnas agerande. De informerade och frivilliga parterna har betstämt sig för att själva hitta svar på frågor som de behöver lösa. Den strukturella ramen för medlingen formas av barnets behov, båda föräldrarnas föräldraskap och en fungerande vardag.

Den egentliga medlingsprocessen består av 1-3 cirka 1½ timme långa möten som föräldrarna deltar i tillsammans. Medlingen börjar med att komma

överens om dess agenda, dvs. ärendena, som just de här föräldrarna vill enas om. Medlarna hjälper föräldrarna att förhandla för att hitta lösningar på barnets ärenden och på hur föräldrarna skall utöva sitt föräldraskap efter skilsmässa. Oftast är tre gemensamma möten nog, men ibland kan medlarna bedöma att flera möten behövs. Medlingen bör ändå förbli en kort och strukturerad process.

I synnerhet om föräldrarnas avtal innehåller något de kommer överens att pröva, kan det vara skäl att efter några månader träffas för ett så kallat eftermöte. Under eftermötet diskuterar man hur försöken utfallit. Det här förfarandet stöder i synnerhet föräldrar som är osäkra på om avtalet de kommit fram till skall fungera. För dem kan det vara lättare att först avtala om ett försök innan de fastställer avtalet hos barnatillsyningsmannen. Eftermötet skall ändå inte bli ett "räfst och rättarting" med rapportering om vad den andra sagt och gjort. Eftermötet bör snarare fungera som ett fortsatt stöd för det i medlingen uppdaterade föräldraskapet. Innehållet i eftermötet och dess karaktär står ännu under fortsatt utveckling.

Medlingarna som genomfördes i projektet FASPER räckte vanligen 4-6 veckor, vilket berodde både på medlarnas och klienternas tidtabeller. En del klienter önskar möten med en veckas mellanrum, andra vill ha lite mer tid för att hinna tänka över saker och ting.

I medlingsteorier betonas ofta att man inte kan förutse hur medlingsprocessen skall fortskrida och att man skall fortsätta medla så länge det tar att komma till en lösning. Ofta utgår man också ifrån att man skall lyckas genomföra medlingen på en gång så att förhandlingsprocessen inte avbryts och behöver startas om varje gång. En del anser att det till och med är bra att deltagarna är utmattade efter långa förhandlingar, då man tänker att utmattningen främjar förlikning.

I medling av familjers konflikter bör man se kritiskt på de ovan nämnda utgångspunkterna. Medlingen strävar efter lösningar som berör barnets liv både vitt och på lång sikt. Det är alltså ytterst viktigt att föräldrarna får i lugn och ro tänka över alternativa lösningar – och vid behov sova på saken, innan de förbinder sig till det avtalade. Medling innebär ofta också att man lär sig nytt föräldraskap efter skilsmässan. Med tanke på lärande kan en

medlingsprocess som sträcker sig över tid vara nyttigare och möjliggöra att uppfattningarna både om sig själv och den andra föräldern förändras småningom.

Att medlingsprocessen delas upp i flera 1 – 1,5 timme långa möten är delvis en följd av att man i socialvården är van vid att klientmöten följer en dylik rytm. Man antar också ofta att klienten helt enkelt inte orkar med längre möten, som ju kräver både koncentration och ansträngningar. Å andra sidan har klienter varit nöjda med att det reserverats en hel dag för behandling av deras ärenden i medling av vårdnadstvister vid domstol. Även om det inte finns ett behov att ha som mål att ärenden skall lösas på en gång, bör man nog fortsätta begrunda vilken rytm mötena skall ha och överhuvudtaget medlingsprocessens tidsmässiga aspekt. De här faktorerna kan nämligen eventuellt vara betydelsefulla med tanke på medlingens effektivitet.

5.2 För vem och på vilka villkor?

För de flesta människor är skilsmässan en kris – en "mental bilkrasch" som medför starka känslor och som det tar tid att ta sig igenom. Just då borde man inte heller vara tvungen att snabbt ta stora beslut. Å andra sidan väcker skilsmässan frågor, som inte blir lättare att lösa med tiden. Det är till exempel viktigt att barnets kontakt med båda föräldrarna bibehålls och fortgår också under krisen. Om kontakten bryts, är den betydligt svårare att återupprätta senare.

Att föräldern är uppskakat av skilsmässan och känslorna svallar förhindrar inte medling. Att ta sig igenom skilsmässan tar tid, men det betyder inte att man kan låta bli att komma överens om barnets ärenden under tiden. Mitt i krisen kan man inte ta långsiktiga beslut, men i medlingen kan man förhandla hur man klarar sig genom följande vecka. Då medlarna i de enskilda fallen funderar över om medlingen alls är möjlig, kan de följa följande rättesnöre: "Fråga inte om det är möjligt att medla, fråga hellre *vad allt man kan medla just nu*".

Medlingen som metod utgår ifrån att människorna själva har lösningarna på sina konflikter; medlarna bidrar med stöd i denna process. Då behöver man

inte anta att föräldrarna först måste "komma i form", t.ex. med hjälp av terapi, för att kunna avtala om något med varandra.

Föräldrarna behöver inte heller redan före medlingen börjat på förhand vara ivriga att komma överens. Om de var det, skulle ju väldigt få söka sig till medling i familjefrågor! De flesta föräldrar vill ändå lösa problem, och det räcker. Viljan och förmågan att se ur varandras perspektiv växer under medlingsprocessen.

De verkliga hindren för medling gäller situationer som medlaren bedömer som otrygga för familjen, t.ex. att föräldrarna blir våldsamma mot varandra eller andra familjemedlemmar i och med att medlingsprocessen sätts igång. Att det någon gång förekommit våld i familjen är inte automatiskt ett hinder för medling, om föräldrarna själva vill medla. I medling i familjefrågor medlar man inte familjevåld, man medlar om hur barnets ärenden skall ordnas vid skilsmässa. Ett annat hinder för medling kan vara om medlarna bedömer att någondera föräldern inte skulle förstå vad föräldrarna kommit överens om, eller att någondera parten inte kan förbinda sig till medlingen t.ex. på grund av mentala problem eller sjukdomar.

5.3 Medlingen fokuseras på barnet

Då föräldrarna kommer till medlingen är de ofta i väldigt olika skeden i skilsmässoprocessen. Den som tagit initiativ till skilsmässan har i allmänhet kommit längre i bearbetningen av den än den som kanske utan att vilja det blivit lämnad. Att föräldrarna befinner sig i olika skeden visar sig i medlingen som ytterst omaka känslor och känslouttringar. Den ena är mitt inne i känslostormen, den andra ligger redan i lä. Den ena är besviken, den andra kanske lättad. Den ena känner sig skyldig, medan den andra är bitter.

Föräldrarna vill ofta under medlingen gå igenom sådant som hänt då de ännu levde tillsammans, vad den ena eller andra gjort eller inte gjort. Sällan finns det bara en sak som gnager och som skulle försvinna om man tillsammans behandlade den. Ändå skulle föräldrarna så gärna bara titta i backspegeln.

Barnet blir medlingens kärna: barnets behov och vardag samt omsorgen om honom eller henne. "Barnet kan inte vänta" (från det finska uttrycket "sovittelun kello käy lapsen aikaa") blev FASPER utvecklarnas motto för att påminna alla vad det är man skall tala om i medlingen. Allmänt taget är det precis det föräldrarna också vill tala om, eftersom den största oron vid skilsmässa gäller barnen.

Den skickliga medlaren hjälper föräldrarna att lyfta blicken från backspeglarna för att fästa den vid barnet. För detta ändamål har medlarna olika verktyg, varav några presenteras senare i texten.

Medlarna styr föräldrarna att först tänka på barnets behov och sedan fundera ut hur de som föräldrar bäst kunde svara på behoven. Att diskutera behov är något helt annat än att diskutera föräldrarnas krav. Om man i medlingen enbart talar om krav, kommer medlingen att övergå i köpslående och resultatet blir en konstgjord kompromiss som inte svarar på någons behov alls. Om jag går med på det här måste du gå med på det där: "Om jag tar Mia till baletten på onsdagar, måste du föra Mats till ishockeyträningarna på fredag". För att samtalet skall utgå från barnens behov leder medlarna föräldrarna in på funderingar om hur de kunde ordna sina egna tidtabeller, skjutsandet och omsorgen om familjens övriga barn så, att både Mia och Mats får ha sina favorithobbyer kvar.

Vid skilsmässa står föräldrarna inför en emotionellt ytterst krävande uppgift: att avsluta sin parrelation, samtidigt som de bygger upp en ny föräldrarelation med samma människa. En del löser spänningen genom att dra sig ur föräldraskapet och försvinna ur sitt barns liv. Andra lyckas inte avbryta parrelationen utan fortsätter gräla som om de fortfarande var ett par – ofta med barnet som stridsäpple. Medlingen i familjefrågor har som viktig uppgift att hjälpa föräldrarna att lösa problemen på ett konstruktivt sätt. Medlingarna i FASPER visar att föräldrar nog klarar det.

5.4 Att uppdatera föräldraskapet efter skilsmässa

"Parrelationen avslutas, föräldraskapet fortsätter" är ett viktigt budskap till alla föräldrar som skiljer sig. Budskapet döljer ändå faktumet att föräldraskapet – det att vara mamma eller pappa – inte kan fortgå som förut

och likadant som då familjen levde samman. Om mamma inte tidigare följde med till ishockeyrinken och hjälpte snöra skridskor, blir hon kanske tvungen att göra det efter skilsmässan. Och om pappa aldrig förr läste kvällssaga, får han nu en ny chans att förkovra sig i högläsning. Om jag har varit den som tagit hand om allt också för den andra föräldern, måste jag efter skilsmässan lära mig låta bli att ängslas och helt enkelt bara lita på att allt går bra när barnet är hos sin andra förälder. Och om jag vant mig vid att förlita mig på att den andra föräldern aktivt tar hand om allt, måste jag nu börja ta ansvar redan tidigare.

Föräldrarna kan tänka var för sig att jag som pappa eller mamma fortsätter vara likadan som förut. Om de gamla, vedertagna rollerna fortsätter gälla finns inget rum för förändring, varken för att ge den andra mer utrymme eller för att själv ta större ansvar. Medlingen kan förstås som en chans att *uppdatera föräldraskapet* så att det motsvarar den nya situationen. Medlingen handlar om förändring av sättet att vara mamma och sättet att vara pappa, samt om omorganiseringar och sammanjämkningar som motsvarar barnets behov.

Många föräldrar funderar hur den andra föräldern skall kunna ta hand om barnet när hon eller han inte gjort det under samlevnaden heller. Om den här frågan inte behandlas, kan denna förtroendekris leda till att någondera föräldern försöker begränsa barnets och den andra förälderns gemensamma tid.

I medlingen lyfts ofta fram frågor kring skilsmässoföräldraskap och kön. Att vara mamma verkar ge ett visst "försprång", som till en del är ett biologiskt betingat faktum. I medlingen kan man fundera hur det eventuella försprånget kan tillsammans hinnas upp. Medlingen kan i betydande grad hjälpa föräldrarna att jämka arbetsfördelningen och att komma överens om hur de skall gå tillväga under övergångsperioden. Om exempelvis mamman i familjen hittills ansvarat för det lilla barnets omvårdnad, kan man i medlingen avtala om hur man skall göra för att pappan också skall få en möjlighet att öva upp samma färdigheter, så att ansvaret för omvårdnaden i framtiden kan delas upp jämnare.

5.5 Att minska på motsättningar och bygga upp tilltron till varandra

Vid skilsmässa är många föräldrar skuldtyngda eller besvikna – eller både och. De kan komma till medlingen fyllda av mindervärdeskänslor, misslyckande, hat och bitterhet, känslor som överhuvudtaget är svåra att bemästra och behandla. Anfall och beskyllningar skyler över andra känslor. Bakom ligger ändå rädslan och oron för barnen inför den förändrade familjesituationen.

”Från och med nu tänker jag ha så litet som möjligt med dig att göra!” är en enkel och befriande tanke efter en besvärlig parrelation. Tyvärr medför tanken nya svårigheter. Föräldrarna lyckas inte skapa en tillräckligt gemensam, delad uppfattning och kunskap om barnets ärenden. I stället börjar de göra sig föreställningar om det de inte vet. Eftersom känslorna gentemot den andra föräldern är svåra, blir föreställningarna om denne ofta negativa och svartvita. Vanligt är att man demoniserar den andra, dvs. uppfattar att dennes avsikter och handlingar skadar och hotar barnet.

Medlarens uppgift blir att normalisera och därmed underlätta kommunikationen. Medlaren styr föräldrarna att tala om barnets behov och om hur de vill och kan svara på behoven. Medlaren omramar och omformulerar det föräldrarna säger så att den andra parten förmår ta emot meddelandet. Medlaren ställer frågor som får föräldrarna att fundera på framtiden och att ifrågasätta och se på saker och ting ur nya perspektiv, samt att öppet leta efter nya lösningsmöjligheter och värdera hur lösningarna kunde fungera.

Föräldrarna som kommer till medlingen har ofta helt förlorat tilltron till varandra. De litar inte på varandra som makar och nu börjar de också misstro varandras föräldraskap. Medlingssamtalen handlar ofta om bristen på förtroende och den småningom ökande tilltron. Man letar efter och kommer överens om konkreta tillvägagångssätt för att föräldrarna litet i taget skall kunna visa att de är värda varandras förtroende och kan lita på varandra.

Bristen på förtroende blir inte alls lättare av att föräldrarna nu lever sina egna liv på var sitt håll. De har sina egna hem och egna sätt att vara och den andra kan inte längre påverka detta. De samma gamla reglerna och handlingssätten gäller inte mer. Något av det svåraste efter skilsmässa kan vara att lita på den andras ansvarsfullhet och förmåga som förälder, även om denne sköter barnet och handlar annorlunda än man själv skulle göra. Med sina frågor kan medlaren hjälpa föräldrarna bygga upp tilltron.

Tilltro är abstrakt, men den byggs upp med konkreta handlingar. Tilltron, eller bristen på den, blir lätt ett tillhygge och stridsäpple. Då föräldrarna beskyller och träter, leder medlaren dem att berätta om hur de i praktiken går till väga med barnet och vad de gör hemma. Medlarna hjälper föräldrarna att samtala om vad som konkret borde hända för att de skall kunna lita på varandra.

Medlaren

- hjälper föräldrarna att hantera sina känslolägen
- hjälper föräldrarna att fokusera sina samtal på barnet och barnets behov
- stöder föräldrarna att bygga upp tilltron till varandra
- leder föräldrarna att uppdatera sitt föräldraskap efter skilsmässan
- leder samtalet
 - från problem i parrelationen till barnets behov och föräldraskap
 - från krav till behov
 - från det förgångna till framtiden
 - från det negativa till det positiva
 - från det allmänt vaga till den konkreta vardagen

5.6 Medlingens resultat

Vad kan medlingens resultat vara? Vad skapar man i en lyckad medling? Medlingen har lyckats om föräldrarna löser sin inbördes konflikt eller hittar lösningar på ouppklarade ärenden. Medlingen är en klar framgång till

exempel då föräldrarna lyckas utarbeta ett avtal om barnets vårdnad, boende och umgänge, som de efter medlingen fastställer hos barnatillsyningsmannen.

I medling i familjefrågor avtalar man – ofta skriftligen – också om sådant som inte kan verkställas enligt lag. Föräldrarna kan till exempel vilja avtala om hur de utbyter information om barnet: tar de i bruk en skrivbok, ringer de varandra eller talar de ansikte mot ansikte. En del vill ha ett avtal om hur barnets leksaker förflyttas mellan hemmen eller hur man gör med barnets kläder och hobbyutrustning. Andra behöver ett avtal om hur man talar om den andra föräldern med barnet. Ingenting är för smått eller betydelselöst att avtala om, bara det hjälper föräldrarna att låta bli att gräla.

Ibland blir den lyckade medlingen ett språngbräde in i det uppdaterade föräldraskapet. Under medlingsmötena lär sig föräldrarna både om sig själva och varandra. Föräldern kan bli tvungen att medge att han eller hon själv varit provocerande och tillspetsat situationer. Den före detta maken eller maken verkar mänskligare och det är lättare att tro att också han eller hon gör sitt bästa för att de gemensamma barnen skall må bra. Jag bestämmer mig för att lita på den andras förmåga att ta barnen ut på en rolig utfärd på sjön, även om jag själv är livrädd för att själv ge mig ut på djupa vatten.n.

6

Medlarens verktyg

6.1 Medlarens verktygsback

Medling i familjefrågor är varken ockultism eller mystik. Däremot är det ett krävande expertarbete, som nyttjar många olika verktyg. Verktygen som brukas i medlingen bildar medlarens verktygsback. De är inte knep och följaktligen är medlingen inte heller ett kontinuum av på varandra följande trick. Eftersom medling handlar om verkliga människor och komplicerade, unika situationer, behöver medlaren verktyg för olika ändamål. En yrkesskicklig medlare kan medvetet välja ett visst verktyg med utgångspunkt i sin förståelse av varför just det verktyget behövs i just denna medling just nu.

Eftersom medlarnas yrkesmässiga bakgrunder är mångahanda, kan de i medlingen bruka verktyg typiska för sina arbeten t.ex. inom socialt arbete, familjeterapi eller juridik. Medlaren skall ändå kunna skilja på hur man specifikt i medling använder ett verktyg, som ursprungligen utarbetats för exempelvis terapi.

I FASPER projektet har vi byggt upp en verktygsback för medling i familjefrågor. Backen innehåller verktyg som är gemensamma för medlare i familjefrågor. Varje medlare samlar ändå ihop sin egen personliga verktygsback, som består av de gemensamma verktyg som känns lämpliga och av egna verktyg, som kanske inte finns i andra medlares backar. Verktygsbacken blir aldrig färdig eftersom den utökas och utvecklas medling för medling. Också en gemensam utveckling av medlingskunnandet fyller på backen.

6.2 Förståelseverktyg och teknikverktyg

Medlarnas verktyg kan delas upp i två grupper. Medlarens *förståelseverktyg* svarar på frågan "vad handlar det om?". Med hjälp av sina *teknikverktyg* planerar, förbereder och leder medlaren medlingsprocessen och arbetar med parterna i medlingen.

Förståelseverktygen hjälper medlaren att uppfatta både medlingen i sig och olika fenomen i medlingen. Verktygen är ofta teoretiska konstruktioner om medling, om medlingens skeden eller om konflikters karaktär. De kan också handla om specialfrågor i familjers konflikter, exempelvis om olika skeden i skilsmässoprocessen eller om hur känslor kan regleras. Förståelseverktygen hjälper medlaren att bilda sig en uppfattning om hur man nu borde göra för att komma vidare. Hon eller han använder dem inte i syfte att analysera konflikten eller hur den uppkommit. Om medlaren till exempel upptäcker att den ena parten upprört knyter sin näve, kan svaret på frågan "Vad handlar det om?" vara att personens spänningssläge är överaktivt, vilket innebär att denne inte förmår tänka rationellt. I tid föreslår medlaren en paus, som hindrar parten från att rusa ut ur rummet och på så vis avbryta medlingen.

Medlarens *förståelseverktyg* är ofta sådant att det också kan hjälpa föräldrarna att bättre förstå sig på både konflikten och dess lösning. Medlaren kan till exempel visa föräldrarna en modell av den emotionella skilsmässoprocessen och tala om hur parterna kan befinna sig i olika skeden av den. Föräldrarna kan med hjälp av detta förstå varför den andra reagerar och beter sig så annorlunda än man själv gör. Att förstå den andras beteende kan för sin del öka medkänslan för den andra, och på så vis hjälpa att hitta en lösning på konflikten.

Teknikverktygen består av olika modeller, frågelistor, broschyrer, blanketter, medel och tekniker som hjälper medlaren i dennes arbete. En del verktyg använder medlaren själv och andra kan medlaren bruka tillsammans med parterna. Exempel på teknikverktyg är bl.a.

- broschyrer om medling
- medlingsförbindelsen som man går igenom i början av medlingen
- verktyg för att rikta in samtalet på barnet
- tekniker för omramning

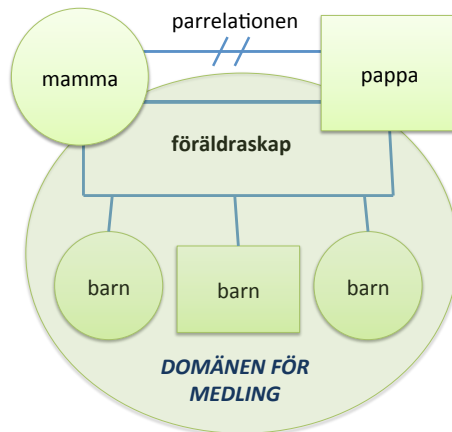
- sätt att använda blädderblock
- listor på olika frågor och frågetyper
- verktyg för att finna lösningsalternativ
- frågor för realitetstestning
- tekniker för att komma vidare om samtalet fastnat eller är i en återvändsgränd.

6.3 Ekogrammet som exempel

Som exempel på ett verktyg presenterar vi närmare ekogrammet (Bild 3). Lisa Parkinson (2011) skisserar upp familjen som kommer till medlingen samt relationerna mellan familjemedlemmarna i form av ett ekogram. I FASPER projektet utvecklade man nya sätt att använda ekogrammet. Ekogrammet är en modell som använts både som medlarnas och som föräldrarnas förståelseverktyg, men också som ett teknikverktyg för att styra samtalen i medlingen.

Lisa Parkinson betonar att en av de första uppgifterna medlaren har, efter att ha tagit emot föräldrarna och presenterat medlingsprocessen, är att rita en karta, antingen muntligt eller skriftligt, över vilka personer föräldrarna anser tillhöra familjen. Att rita ekogrammet på ett blädderblock fungerar bra i detta sammanhang.

Ekogrammet är besläktat med genogrammet, dvs. släktträdet, som används i familjeterapi. I medling används ekogrammet på ett annat sätt och med annat syfte. I familjeterapeutiska sammanhang ritas släktträd bl.a. för att beskriva familjens struktur i kedjan av släktled. Ekogrammets funktion i medling är att beskriva horisontella relationer i familjen i förändring som en del av en vidare helhet. Med ekogrammet vill man i synnerhet betona de två relationerna mellan föräldrarna. Det övre strecket beskriver parrelationen som håller på att avslutas eller är avslutad, medan det nedre strecket står för föräldrarelationen, som bör fortsätta till gagn för både barnen och föräldrarna själva.

© Fasper -hanke / Suomen sovittelufoorumi

Bild 3 Ekogrammet och domänen för medling

Det är ytterst svårt för föräldrarna att samtidigt avsluta sin parrelation och fortsätta föräldrarelationen. Bildens streck för parrelationen och strecket för föräldraskap blandas ihop. När man ritat upp dem konkret, som skilda streck i ekogrammet ser föräldrarna att det är nyttigt och nödvändigt att också framöver skilja på strecket för parrelationen, som tar dem till det avslutade och förgångna, och på strecket för föräldraskap, som också i framtiden fortsätter att binda dem samman.

Ekogrammet kan utvidgas så att man även ritat in föräldrarnas nya familjer om man i medlingen t.ex. samtalar om barnets umgänge med förälder i nyfamilj. Då kan det vara viktigt att med streckade linjer skissera upp vilka alla som ingår i barnets båda familjer och vilka som bor med vem.

I allmänhet ritat medlarna tillsammans med föräldrarna upp ekogrammet på en blädderblockssida under det första gemensamma mötet. Ekogrammet tas med och hängs upp på väggen också under de följande mötena. Det är

viktigt att fråga båda föräldrarna vilka alla ingår i familjen. Medlarna bör ändå vara uppmärksamma då ekogrammet ritas upp. Om föräldrarna exempelvis befinner sig i väldigt olika skeden av skilsmässan, bör medlarna överväga om det är alltför upprivande för någondera föräldern att tredje parter ritas in i ekogrammet och är synliga hela tiden. Kanske är det då bättre att låta bli att ta med dem i bilden. Att rita in tredje parter i ekogrammet kan nämligen också bli ett nytt tvisteämne för föräldrarna.

Ekogrammet är mångsidigt. Det kan vara medlarens eget verktyg eller så kan det användas tillsammans med föräldrarna. Ekogrammet

- *fungerar som en anteckning för minnet*: en blick på ekogrammet och medlaren ser medlingens parter, barnen och eventuellt andra familjemedlemmar. Bilden hjälper medlaren att komma ihåg familjemedlemmarnas namn. Om man inte vill rita ekogrammet till allas påseende, kan medlaren skissera upp det i sina egna anteckningar som stöd för minnet.
- skisseras upp på en blädderblockssida för att *åskådliggöra* vikten av att fortsätta föräldraskapsrelationen och det fortsatta samarbetet. Medan ekogrammet ritas upp kan medlarna samtidigt visa på att föräldrarna står inför en svår utmaning. Trots att de har inbördes konflikter och att de sårats då parrelationen tagit slut, borde de nu kunna samarbeta med den person de kanske inte alls ville ha något att göra med. För föräldrarna är det lättande att få höra någon säga att uppgiften är svår men möjlig att genomföra. Ekogrammet visar också *hur barnen bärs upp av den obrutna föräldraskapsrelationen*. Medlaren kan be föräldrarna föreställa sig vad som skulle hända om grenen som består av föräldraskapsrelationen bröts. "Äpplena faller till marken", som en av våra medlare uttryckte det. Att ekogrammet *är så åskådligt* gör det till ett ytterst starkt förståelseverktyg både för medlaren själv, men i synnerhet för föräldrarna.
- skisseras upp på ett blädderblocksblad som ett *verktyg för att leda samtalet*. När föräldrarnas blickar dras mot backspegeln och samtalet börjar handla om sådant som hörde parrelationen till, ber medlarna

rikta blicken mot ekogrammet, och styr samtalet att åter gälla föräldraskapet. Då ekogrammet hjälper medlaren att leda samtalet, fungerar det som ett teknikverktyg; ett sätt att leda samtalet till det som föräldrarna ursprungligen kom för att samtala om i medlingen.

7

Sätt att organisera medling i familjefrågor

7.1 Olika sätt

Kommunen kan organisera medlingen i familjefrågor helt själv eller upphandla den av en utomstående som av regionalförvaltningsverket har tillstånd att medla i familjefrågor. Kommunen kan även köpa servicen av en annan kommun eller organisera den tillsammans med andra kommuner. (t.ex. Mahkonen 2008.)

Då kommunen organiserar medlingsservicen själv, kan den ordnas på flera sätt. Här listar vi upp de vanligaste sätten att organisera servicen.

1. Kommunens socialnämnd utnämner en eller två av socialvårdens personal att fungera som medlare i familjefrågor. Då kan t.ex. en barnatillsyningsman eller socialarbetare inom barnskyddet fungera som medlare. Klienterna hänvisas till dessa då de begär medling.
2. Kommunen har bestämt att medling i familjefrågor ges på familjerådgivningen. Då fungerar antingen alla i familjerådgivningens personal som medlare eller så har en del utnämnts och klienterna hänvisas till dessa.
3. Kommunen utnämner en del anställda inom socialvården till medlare i familjefrågor. Medlarna arbetar vid sidan av sitt ordinarie arbete och kommunen betalar särskilt arvode för medlingarna. Medlarna får själva bestämma hur många medlingsuppdrag de tar utöver sitt arbete. Klienterna kontaktar själva den medlare de valt.

I utvecklingsmötena under FASPER projektet identifierade man som svaghet i alternativen 1 och 2 att medlingen sällan blir en egen, särskild service, eftersom uppgiften är så oklar. Ofta verkade det också som om man nog utnämnt medlaren så att servicen erbjuds nominellt, men servicen marknadsförs inte, vilket innebär att ingen förstår fråga efter den. Det goda i

alternativ 2 består i att medlingen placerats inom en organisation, vilket medför att medlarna kan samarbeta och därmed även tillsammans utveckla medlingen.

I alternativ 3 utformas medlingen tydligast till ett särskilt förfarande, som inte lika lätt blandas samman med andra serviceprocesser inom socialvården. Som svaghet identifierades ändå att medlarna lätt blir ensamma i sitt arbete, om man inte medvetet satsar på gemensam verksamhet och utveckling av arbetet tillsammans.

Om kommuner upphandlar medlingen i familjefrågor är serviceproducenten oftast Kyrkans familjerådgivningscentral. De flesta lokala familjerådgivningscentraler innehar tillstånd från regionalförvaltningsverket. I princip kunde kommunen köpa tjänsten också av en privat person, av en organisation eller av ett företag, förutsatt att de innehar det nödvändiga tillståndet.

Upphandlingsavtalen mellan kommuner och familjerådgivningscentraler varierar storligen. En del kommuner betalar för genomförda medlingar; andra betalar en årlig fast avgift för produktion av medlingsservice. En del familjerådgivningscentraler debiterar inte kommunerna skilt för servicen, eftersom de upplever att medlingen ingår i det serviceutbud som kyrkan vill erbjuda klienter. Med tanke på att tjänsten är en lagstadgad uppgift för kommunen blir situationen ohållbar, då kommunen inte själv organiserar servicen, men nog hänvisar klienterna till kyrkans familjerådgivningscentral, utan att stå för kostnaderna. Bristerna i medlingsservicen som kyrkans familjerådgivningscentraler producerar är i stor utsträckning lika kommunernas. Då medlingen utförs i samband med annan erbjuden service, såsom terapi eller samtalshjälp, kan inte ens den anställda själv avgöra när medlingen börjat eller avslutats.

Alla dessa sätt att organisera medlingen i familjefrågor lider av samma problem: den anställda tillsätts som medlare utan varken utbildning eller introduktion. Då ingen medlarutbildning existerar, saknas också sådan medling i familjefrågor, som skulle bygga på medlingskunskap i särskilt lösning av familjers konflikter.

7.2 Ett exempel: det nya servicekonceptet för medling på enheten för familjerättsliga ärenden i Träskända, Kervo och Tusby²

Förutom att utveckla medlingsprocessen och verktygen hade FASPER projektet som målsättning att utveckla ett servicekoncept som gjorde det möjligt att integrera medlingen i familjefrågor i kommunens serviceutbud så att klienterna lätt kunde nå den. I Kervo, Tusby och Träskända hade medlingen i familjefrågor erbjudits endast nominellt. Om föräldrarna inte lyckades avtala om barnens ärenden hänvisades de ofta till Kyrkans familjerådgivningscentral eller till kommunens familjerådgivning.

Från första början i FASPER projektet bildade deltagarna från Kervo, Tusby och Träskända ett lärande nätverk, som tillsammans arbetade för att utveckla medlingen. Samtidigt som man i nätverket letade efter ett klarare innehåll för medlingen och försökte förstå vad medling egentligen gick ut på, började man också fundera på hur medlingstjänsten kunde organiseras. Småningom utformades en modell bestående av en "medlarring" eller "medlarbank" som erbjuder till innehåll och metoder likadan medling i familjefrågor oberoende av vem som medlar. Medlarna kommer från antingen de tre kommunerna eller från de övriga organisationerna i nätverket.

Fördelen med ett dylikt servicekoncept var att då medlarna kom från olika kommuner minskade sannolikheten för jäv, som lätt uppstår inom mindre kommuners socialvård. Medlarna som arbetade i par kunde också inneha sinsemellan olika färdigheter och olika yrkesbakgrunder. Tjänsten blir mer flexibel att erbjuda och resurser förenas då medlarna i tre kommuner sammanförs. Från första början var det bestämt att medlarna inte enbart kom från kommunerna utan också från kyrkans familjerådgivningscentral. Dessutom ingick även en medlare från en tredje sektors organisation.

Att det nya servicekonceptet skulle rotfästas blev klart då Kervo, Tusby och Träskända beslöt starta en gemensam enhet för familjerättsliga ärenden. Eftersom medlarna arbetar vitt spridda, behövs ett centrum som koordinerar

² Enhetens officiella namn är Järvenpään, Keravan ja Tuusulan yhteinen perheoikeudellinen yksikkö.

verksamheten och tar emot klienternas förfrågningar. Detta blev en uppgift för den familjerättsliga enheten.

Den familjerättsliga enheten öppnade sina dörrar den 2 april 2013. Enheten koordinerar barnatillsyningsmännens tjänster, utredningarna av omständigheter till domstolar samt det övervakade umgänget. Därutöver koordinerar enheten medlingen i familjefrågor, samt ansvarar för utveckling av medlingen (Bild 4).

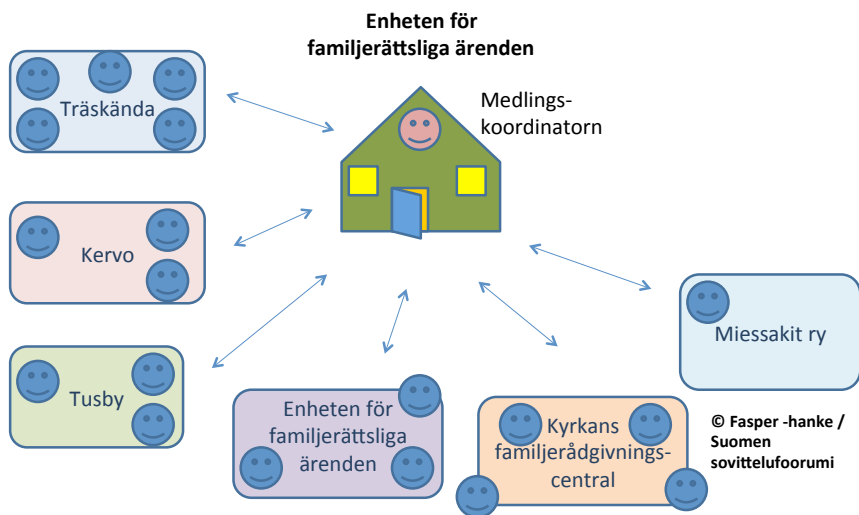

Bild 4 Organiseringsen av medling i familjefrågor på enheten för familjerättsliga ärenden i Träskända, Kervo och Tusby

Klienten som vill ha medling kontaktar medlingskoordinatorn, som arbetar på den familjerättsliga enheten som socialhandledare. Medlingskoordinatorn reserverar åt klienten ett medlarpar och informerar klienten om tidpunkterna för medlingsmötena. Därefter kontaktar klienterna vid behov (t.ex. om en

avtalad tid måste inhiberas) medlarna direkt. För klienterna skall servicen vara enkel, ett samtal till medlingskoordinatör räcker.

I början av år 2014 bestod medlarringen av 20 medlare, inklusive medlingskoordinatör. Fyra medlare var män, 16 kvinnor. Medlarna arbetar i kommunerna som familjeterapeuter på familjerådgivningarna, som socialarbetare i barnskyddet, som familjearbetare eller som barnatillsyningsmän. Medlarna från kyrkans familjerådgivningscentral är familjerådgivare. Från tredje sektorn organisationen Miessakit ry fungerar deras ansvariga skilsmäsoarbetare som medlare. Han har ansökt om och beviljats regionförvaltningsverkets tillstånd. Då medlarparen bildas över kommun- och organisationsgränserna, kan man kombinera olika kunnande och medlarna har goda möjligheter att lära sig nytt av varandra.

Den familjerättsliga enheten och den lokala familjerådgivningscentralen samarbetar intensivt för att producera medlingsservicen. Klienterna som vill ha medling ställer sig i den gemensamma kön. Medlingsservicen är till sitt innehåll lika oberoende av vart klienterna först vänt sig eller från vilken organisation medlarna kommer. Att man utvecklar medlingsservicen tillsammans är samtidigt en kvalitetssäkring och klienterna får snabbare tillgång till servicen.

7.3 Att upprätthålla och utveckla medlingskunnandet

I det mellannyländska servicekonceptet för medling i familjefrågor ingår också modellen för medlarnas s.k. sparring. Sparringen syftar till att stöda medlarna. Tillsammans upprätthåller och utvecklar de sitt medlingskunnande. Medlarna träffas fyra gånger per år. Den första timmen används för att behandla praktiska frågor gällande medlingsservicens organisering. På detta följer två timmar av sparring, då man tillsammans behandlar frågor som gäller medlingens innehåll.

I den första timmen deltar alla som arbetar som medlare i familjefrågor, koordinatör samt chefen för den familjerättsliga enheten. Chefen och koordinatör förbereder tillsammans ärendena som skall behandlas under mötet. Chefen leder mötet. Under mötena kommer man överens om vilka

som skall jobba i par, om tidtabeller, om reservering av utrymmen, om broschyrer och information till klienter, om statistikföring och uppföljning, om insamling av klientrespons samt om andra praktiska frågor. Eftersom medlarna arbetar spridda i de tre kommunerna är de här mötena ytterst viktiga, så att handlingsätten förblir lika och medlingarna fungerar smidigt.

Medlarnas träffar för sparring fungerar på sätt och vis som kamratgrupper för inbördes stöd. De planeras på förhand och man behandlar centrala frågor om familjers konflikter och utveckling av medlarfärdigheter. På så vis blir träffarna också tillfällen för utbildning. Två medlare är ansvariga för planeringen och genomförandet av sparringarna ett år i taget. I sparringen deltar förutom medlarna i familje frågor också domare och advokater som arbetar med familjeärenden. Sparringarna utgör ett betydande *forum för utveckling av lokalt medlingskunnande*, gemensamt för alla instanser som medlar i familjekonflikter. Sparringstillfällena ersätter inte handledning och inte heller behandlar man i dem konfidentiella klientuppgifter. Reflektionerna rör sig på ett allmännare plan och handlar om medlarens kunskaper och färdigheter. I framtiden kan individuell eller grupphandledning för medlare ännu behövas.

8

En utbildningsmodell för medlare i familjekonflikter

Tillgången på utbildning för medlare i familjefrågor har varit knapp. De flesta utbildningarna har karaktäriserats av att man inte tydligt artikulerat vilken uppfattning om medling och medlingens objekt man grundar sig på. Utbildningen har också snarast varit en utbildning om medling, inte en utbildning av medlare. Innehållet har bestått av allmän information om medling, inte av konkreta medel och färdigheter för olika situationer i medlingen. Utbildningen har alltså inte resulterat i sådana färdigheter och det kunnande som behövs då man medlar. Problemen i utbildningen av medlare i familjefrågor finns på två plan: 1) man har varken definierat allmänt studieinnehåll för utbildning av medlare eller krav på färdigheter för medlare; 2) i och med att grundutbildningen för medlare fattas, har inte heller fortbildning eller vidareutbildning ordnats.

I FASPER projektet utarbetade man en modell för utbildning av medlare. Projektet utgjorde en naturlig bas för framtagning av en utbildning som bygger på utveckling av och forskning i medling. Modellen bygger på de i projektet utvecklade handlingssätten och modellerna. Pilotutbildningen fick namnet Grundstudier för medlare i familjefrågor (på finska Perheasioiden sovittelijan perusopinnot) och den genomfördes hösten 2013. I utbildningen deltog 19 studerande av vilka enbart en hade tidigare erfarenhet av medling i familjefrågor. Av de studerande krävdes ingen särskild grundutbildning, men de skulle ha erfarenhet av att arbeta med familjer och av konfliktsituationer i familjer. Studerandena var barnatillsyningsmän, socialarbetare på familjerådgivningar, psykologer och familjeterapeuter, samt socialarbetare och familjearbetare inom barnskyddet. Bland de studerande fanns också en chef för en familjerådgivning och en familjearbetare, som arbetade på en mödra- och barnrådgivning.

Utbildningshelheten beskrivs generellt i bild 5. Utbildningen innehåller allt som allt åtta närstudiedagar uppdelade på fyra tvådagars perioder. En

central del i utbildningsmodellen och de studerandes lärande utgörs av en praktikperiod som medlare tillsammans med en mer erfaren medlare. Med den mer erfarna medlaren bildar den studerande ett arbetspar som genomför en hel medlingsprocess från början till slut. Den studerande reflekterar över sina erfarenheter och sitt lärande i en skriftlig berättelse. Praktikperioden är integrerad i utbildningsperioderna så att man under närstudiedagarna kan behandla erfarenheterna från praktiken och de frågor som väckts. I slutet av hela utbildningen skriver de studerande en reseskildring om att växa till medlare.

Utbildningen är uppbyggd så att den följer medlingsprocessen skede för skede. Närstudiedagarna fylls av inledningar av utbildarna, diskussioner, övningar och rollspel. I varje rollspel övar man ett visst skede i medlingen, en särskild medlingsteknik eller bruket av ett verktyg. Föremålet för övningen kan också bestå av en viss uppgift som medlaren har, t.ex. att ta emot och hantera parternas känslouttryck, att leta efter lösningar, att testa realiteter eller att avbryta parterna.

Utbildningsdag 1 och 2	Utbildningsdag 3 och 4	Utbildningsdag 5 och 6	Utbildningsdag 7 och 8
Vad är medling i familjefrågor?	Medlingsprocessen och dess skeden	Erfarenheter och observationer från praktiken som medlare	Kartläggning av lösningsalternativ samt realitetstestning
Konflikter	Förberedelse- och startskedet i medlingen	Skedena för utforskning och förhandling	Avslutning av medlingen
Barn och skilsmässa	Oliktidighet vid skilsmässa och att ta emot känslouttryck	Medling i situationer där också barnskyddet är involverat	Lagstiftning i anslutning till barns vårdnad och umgänge
Medlingsprocessen startar och medlarna träffar föräldrarna skilt	Medling som metod för att bygga upp tilltron	Föräldrars oro och hantering av den i medlingen	Medlaren, medlarsamfundet samt utveckling av medlingen
<i>Därutöver förhandsuppgifter, praktik som arbetspar till en medlare, mellanuppgifter samt reseskildring om att växa till medlare.</i>			
© Fasper -hanke / Suomen sovittelufoorumi			

Bild 5 Utbildningsmodellen för grundstudier för medlare i familjefrågor

Det centrala i utbildningsmodellen är att ge de studerande verktyg, som de behöver som medlare i familjefrågor. I utbildningen fördjupar man sig både i den teoretiska bakgrunden för förståelse- och teknikverktygen och även i hur verktygen används i praktiken. Utbildningen har som mål att den studerande efter avslutad utbildning förstår medlingen som en process, identifierar interaktionen i medlingen, kan välja lämpliga verktyg för att hantera olika situationer, samt brukar verktygen på ett ledigt och personligt sätt.

Framförallt handlar utbildningen ändå om att öka förståelsen av medlingen. Efter utbildningen kan medlaren svara på frågan "Vad handlar medling om?". Medlaren uppfattar medlingen som en process i vilken parterna samtalar med hjälp av medlarna för att få till stånd konkreta avtal om de ärenden de behöver lösa. Medlaren förstår på vilka sätt medling skiljer sig från terapi och annan samtalshjälp. Han eller hon kan särskilja sin roll som medlare från övriga yrkesmässiga roller. Medlaren förstår vad han eller hon ansvarar för och vad som ligger på parternas ansvar i medlingen.

På basis av insamlad respons på pilotutbildningen i FASPER projektet kan en utbildning som byggs upp enligt denna modell strukturera uppfattningen om medling. Den ger konkreta verktyg för arbetet som medlare. Deltagarna i pilotutbildningen bedömer, att utbildningen gett dem användbara handlingsmodeller och mångsidigt utvecklat deras uppfattningar om medling och om att medla. Här följer några fritt översatta citat från responsen.

"Utbildningsdagarnas tematik var uppbyggd enligt medlingsprocessen och den framskred i logisk ordning. Medlingens idé och ideologi fördes starkt fram i varje skede och det var bra. Medlarens roll är alldeles särskild och avvikande från annat arbete."

"Jag är nöjd för att informationen, färdigheterna, metoderna och teknikerna var många och mångsidiga. Jag är också nöjd för att jag fått så mycket att tänka på från de gemensamma diskussionerna, responsen och mellankommentarerna. Jag har nu en tjock pärm och

'minnesstickan mellan mina öron' är fyllda av allt möjligt användbart som jag kan återvända till som medlare."

"Rollspelen har alltid varit lärorika och det har varit tryggt att också få misslyckas, vilket är viktigt. I rollspelen har man kunna öva nya verktyg så att det i ett senare skede är lättare att använda dem."

"Utbildningen var ovanligt bra. Det är fint att få delta i en utbildning som bygger på så mycken kunskap, vars teman bearbetats tillräckligt osv. Klart framträdde utbildarnas goda mentaliseringsförmåga, något man brukar finna bakom högklassiga produkter. Jag kommer att tänka på något som betonades under utbildningen: att det är viktigt att förstå vad man gör och varför, så att man kan berätta för andra vad man inte gör och varför. Det här sättet att tänka låg bakom allt som togs upp under utbildningen. Utbildarna visade också prov på kritiskhet och sin förmåga att tänka, genom att de var villiga att ändra på och bearbeta det som ingick i utbildningen då det behövdes. Sålunda bearbetades/kompletterades en del begrepp m.m. under utbildningens gång."

DEL III

Utvärdering

9

Familjemedling ur föräldrarnas perspektiv

9.1 Vad allt klarade man upp i medlingen?

Föräldrarna som deltog i projektets medlingar hade olika behov beträffande vad de ville klara upp. En del föräldrar sökte hjälp för att utarbeta det första avtalet om barnens vårdnad och umgänge. Andra hade redan ett fastställt avtal, men de behövde medling för att komma överens om hur barnets vård i vardagen skulle ordnas. Ytterligare en del ville avtala eller ändra avtalet om barnens vårdnad och dessutom komma överens om hur vardagen skulle gå till.

Avtalen om vardagens arrangemang kunde exempelvis se ut som en överenskommelse om "hur vi föräldrar gör för att vårt barn skall må bra". Exemplet här gäller ett barn i dagisåldern, som bor veckovis hos sin pappa och sin mamma. Föräldrarnas skriftliga överenskommelse innehöll följande:

- ta i bruk en skrivbok som följer med barnet från hem till hem: barnet behöver inte förmedla information och i och med att föräldrarna skriver in händelser i boken upplever barnet sig ha tillåtelse att berätta om vad det gjort tillsammans med den andra föräldern
- överenskommelse om hur föräldrarna meddelar sig med varandra under veckan
- anvisningar för barnets far- och morföräldrar om hur man talar till barnet om den andra föräldern
- nya relationer
- hur föräldrarna går tillväga då barnet insjuknar
- noggrannare anteckningar om hur julen firas. Dessa bifogas till det redan fastställda avtalet.
- överenskommelse om hur leksaker förflyttas mellan barnets två hem.

Efteråt i intervjuerna kommenterade föräldrarna som gjort upp avtalet dess betydelse så här:

” Jag blev så förvånad över att man kan med så små saker underlätta vardagen. Alltså vi bestämde bara vad allt vi skall meddela till varandra när barnet är hos den andra, och så talade vi lite om nya relationer och om uppfostran och hobbyer. Och det här systemet med skrivboken, att vi kom överens om att varje kväll tillsammans med barnet skriva om något vi gjort och så kan den andra föräldern läsa det. Nu behöver vi inte gissa vad en under femåring säger, inte undra vem som talar sanning. På det här sättet lyftes tilltron till varandra upp på en ny nivå. Vi talade annars också mycket om tilltro och förtroende och det är någonting som jag tycker att vi inte tidigare kunnat prata om.” Pappa

”Alla praktiska saker kan vara så besvärliga att det inte är sant! Att hur man kan om en t-tröja eller leksak, att ’nu tog han senast den där leksaken till dig, så tänker du ge den tillbaka’. Fast leksaken inte borde betyda något för föräldern, men man blir så förbittrad över varenda sak att man nog behöver överraskande mycket hjälp. Inte hjälper det alls i det dagliga livet att gå till barnatillsyningsmannen och avtala om vårdnaden på en abstrakt nivå.” Mamma

I undersökningen följde man upp 16 medlingar i familjefrågor. I sju av dessa (7/16) kom föräldrarna överens om de frågor de velat lösa. Om medlingen ledde till beslut som kan verkställas, antecknades det avtalade på en blädderblockssida eller ett papper som föräldrarna kunde ta till barnatillsyningsmannen för fastställelse. I övriga fall antecknades handlingssätt och annat som föräldrarna kommit överens om på papper eller på blädderblockssida. I fyra fall (4/16) lyckades föräldrarna komma överens om en del frågor, men andra förblev olösta. Föräldrarna beslöt t.ex. om barnets umgänge med den andra föräldern under sommaren, men från och med hösten var tidpunkterna för umgänget inte överenskomna.

Sex (6/16) medlingar avbröts. I ett av fallen lyckades föräldrarna ändå innan avbrottet komma överens om en del av ärendena. Fem (5/16) medlingar avslutades alltså utan konkret resultat. I två av fallen ville pappan avbryta

medlingen efter 2-3 gemensamma möten, i ett fall bestämde medlarna att det inte fanns förutsättningar att fortsätta medlingen efter två gemensamma möten, så de avbröt medlingen. Medlingen avbröts efter de enskilda mötena då antingen mamman (två fall) eller pappan (ett fall) inte ville fortsätta till gemensamma möten.

Misstro, besvikelse på den andra föräldrarnas uppförande och tidsbrist var enligt föräldrarna orsaker till de avbrutna medlingarna. I två fall motiverade föräldern som avbröt medlingen avbrottet med kritik mot medlarna. Den ena av dessa föräldrar menade att frågorna som medlarna ställde under det enskilda mötet tydde på att medlarna redan tagit ställning för motparten. Den andra avbröt den redan långt hunna medlingsprocessen, eftersom han upplevde att medlingen behandlade fel ärenden och medlarna inte tog ställning till vad den andra föräldern gjorde.

Att medlingen avbryts är inte nödvändigtvis ett misslyckande. Trots avbrottet kan föräldrarna uppleva att medlingen varit till nytta.

”Vår äldre dotter går i skola i grannkommunen, så nu har pappa helt på eget initiativ börjat föra henne till skolan när han själv jobbar där nära. Han har ringt om morgnarna och sagt att hon kan få skjuts med honom, att han kör henne.” Mamma

”Och nog blev jag ändå övertygad där om att barnens far ändå önskar dem allt väl [...] jag kunde till och med säga det åt barnen sen efter [medlingen].” Mamma

9.2 Vad var föräldrarna nöjda med?

Enligt intervjuerna som gjordes efter medlingarna var föräldrarna i huvudsak mycket nöjda med både medling och medlare. I intervjuerna värdesatte föräldrarna i synnerhet två aspekter av medlarnas verksamhet. Föräldrarna verkade uppskatta att medlarna styrde dialogen bort från beskyllningar och gräl, även om det ibland innebar att medlarna starkt ingrep i föräldrarnas samtal och begränsade det. Föräldrarna var också nöjda med att medlarna konsekvent och kontinuerligt förde fram barnens behov

och styrde dem att koncentrera sig framförallt på barnen, inte på sina känslor eller på problem i den tidigare parrelationen.

"[Medlarna] visade tydligt att det är de som är ordförande och de kommer föra ärendena vidare och småningom började vi gå framåt. Det var de som ledde, vilket jag tycker var jättebra, för om de frågat av någondera av oss att 'nä, hur går det nu' så hade nog allt barkat åt skogen." Pappa

"De lyckades jättefint när samtalet blev häftigt eller något så kunde de ganska bra säga att 'time out' och de klarade det liksom verkligen bra." Mamma

"Det bästa jag kommer att tänka på är just det att när ett samtal spårade ur lyckades de alltid föra fram barnets synvinklar. Det är säkert en sån sak som riktigt fått mig att stanna upp ett par gånger." Pappa

"Man behöver fasta tag i det här skedet när världen omkring en faller ihop och går upp i rök och allt är så oklart och det finns miljoner saker man borde göra. Och själv är jag också på tå och färdig att beskylla att det är hans fel allt. Då behövs att någon säger, att hör du, nu kommer vi överens om det här och under hela medlingen att tänk nu på det här ur [barnets] synvinkel och inte så som du känner det. Men mycket måste det finnas sånt, att sluta nu och tänk nu bara på ert barn, att ni två är inte de viktigaste här just nu." Mamma

"De skapade en stämning att här söker vi inga skyldiga. Inget samtal har lämnats bara åt oss två, utan de har alltid vid det skedet när vi verkat spåra ur fört fram barnets synvinkel... Inte så där konstlat utan helt på riktigt verkligen bestämt och så att samtalet genast bytt riktning och vi kommit på rätt spår igen." Pappa

Medlarnas opartiskhet uppskattades också. En del av papporna berättade att de kände att de blivit hörda i medlingen – kanske tvärtemot sina egna förväntningar.

”Åtminstone känner jag inte att medlarna skulle ha förhållit sig avoga mot mig för att jag är man eller pappa.” Pappa

”Jag upplevde att fastän medlarna båda var kvinnor och jag ensam karl så kunde jag lita på dem och att samtalet kommer att vara opartiskt så som det ju skall vara.” Pappa

”Den första tanken när medlarna visade sig vara två kvinnor var att inte kan de ju förstå hur pappor känner det, men bara jag kom över den känslan så var de ju verkligt varma människor. Jag har bara positiva intryck av det hela.” Pappa

Annat som föräldrarna lyfte fram som positivt och nyttigt var bl.a. följande:

- trots att föräldrarna inte längre kunde tala med varandra hade de med medlarnas hjälp lyckats avtala om barnets vårdnad och umgänge
- föräldrarna lyckades komma överens om olika sätt att vara föräldrar efter skilsmässan och om hur de kan hjälpa barnen att må bättre
- skilsmässa innebär en mängd praktiska saker att ordna. Föräldrarna lyckades i medlingen få ordning, struktur, på dessa.
- en ökad vilja till kompromisser i egna eller den andra förälderns handlingar
- både tilltron till den andra föräldern och tron på den andra förälderns goda vilja ökade
- insikten att man inte behöver ta tvisterna direkt till rätten om man inte kan komma överens hos barnatillsyningsmannen. Om medling erbjuds kan man lösa konflikterna där.

"[Medlarna lyckades] i just och precis det att de hela tiden tänkte på barnet och visade starkt att barnets ärenden är deras. Det tycker jag var absolut bra att de alltid förde samtalet tillbaka till barnet. Jag kunde absolut lita på att de inte var varken på min eller andra föräldrarnas sida, för de var ju på barnets sida." Mamma

"Som helhet att jag nu kunde vara säker på att barnens liv, och också mitt liv, skulle framöver fungera bra, att jag kan förlita mig på framtiden också efter den här krisen. [...] Det som betytt mycket är nog det att jag har kunnat föra fram min egen vilja och mina åsikter och att de faktiskt tagits på allvar och jag har kunnat inverka på allt. Och det att jag märkt att vi kunnat med barnens pappa samtala om de här sakerna och kommit fram till någon form av gemensam uppfattning om dem." Mamma

"Nog tänker man lite noggrannare efter vilka följder det egna uppförandet får. Alltså på sätt och vis sådant där onödigt provocerande och sånt. Man kan ju hitta bättre tillfällen för det än just då barnets skull överlätas till mamma." Pappa

"Vi har nog nu kunnat kommunicera mer och inte börja bråka om varje detalj. Tills vidare har vi nog sedan starten hela tiden gått mot det bättre." Pappa

9.3 Vad ogillade föräldrarna?

Även om föräldrarna var i det stora hela nöjda med medlingen, berättade de i intervjuerna också om sådant de inte gillat. I allmänhet var föräldrarna mycket nöjda om de i medlingen lyckats uppnå avtal. Däremot kunde de vara missnöjda om de inte lyckades avtala alls eller om avtalet gällde bara för en kort tid.

I två fall var föräldern missnöjd för att han eller hon upplevde att medlarna handlat partiskt. Samma motivering hade föräldern som i ett fall inte ville fortsätta medlingen efter det enskilda förberedande mötet. I ett annat fall ansåg en förälder, trots sitt missnöje gentemot medlaren, att det uppnådda avtalet var bra.

"Barnens mamma hade sitt möte på förmiddagen och jag gick dit på eftermiddagen och så var jag ju syndabocken. Jag kommer inte riktigt noga ihåg alla frågor, men de var precis de samma som min förra fru brukade ställa. Jag tycker att medlarna inte var opartiska, inte frågade de vad jag tänkte." Pappa

"Jag som man upplevde att åtminstone den ena medlaren var ytterst fördomsfull och hon hade till 100 procent trott på allt min fru sagt. Det fanns inte den minsta chans att saker och ting kunde ha en annan sida också." Pappa

Missnöjet kunde också riktas mot hur medlarna styrde föräldrarnas samtal. Några föräldrar var missnöjda över att medlarna inte tillräckligt begränsade den andra förälderns beskyllningar. En del ansåg igen att de inte fått tala tillräckligt om allt som hörde ihop med det de diskuterade. Största delen av de intervjuade var ändå nöjda med att medlarna begränsade ordflödet då den andra föräldern, eller föräldern själv, förde samtalet på villospår.

"Och så såg jag igen det där samma mönstret, att än en gång förstår alla henne och tar hand om henne och här finns vi alla tre igen och lyssnar på hennes bekymmer. Då kände jag att medlarna nog borde snabbare ingripa, alltså riktigt i hennes uppförande." Pappa

"Nog var det ju trevligt, att vi fick prata och så. Men jag fick inte det jag önskat ut av det, att man där på riktigt skulle ha gått igenom de här verkliga ärendena. De försökte bara... förstås tänker jag dagligen på barnets bästa. Alla de här problemen som min ex-make har, alkohol och läkemedel för mycket och de här raserianfallen han får, inget beaktades alls. Jag hade skrivit på en lapp vad allt jag ville säga till min ex-make men för att han vägrade lyssna fick jag inte läsa upp den. Om jag fått läsa upp lappen skulle medlarna ha förstått vad det egentligen var frågan om." Mamma

Föräldrarnas missnöje lyfter fram sådant som ännu behöver utvecklas i själva medlingsprocessen. Att föräldern uppfattar medlaren som partisk visar på att medlaren låtit sina frågor påverkas av vad den andra föräldern tidigare sagt. Vid den fortsatta utvecklingen av medlingsprocessen skulle alltså särskild uppmärksamhet fästas vid medlarnas opartiskhet, deras

handlingssätt under de enskilda förberedande mötena samt vid en noggrannare formulering av använda frågor.

Föräldrarnas värderingar av medlingarna visar också hur krävande medlarnas uppgift mellan parterna som drar åt var sitt håll är: å ena sidan skall de begränsa samtalet, å andra sidan säkra att båda parter upplever att de blir hörda. Detta kräver också utveckling av nya redskap.

10

Medlarnas synpunkter

10.1 Vad var svårt i medlingen?

I försöksmedlingarna prövade medlarna för första gången de praktiker som utvecklats i projektet och tillvägagångssätten de lärt sig i medlarutbildningen. Försöksmedlingarnas syfte var att i första hand få fram information dels om utmaningarna i arbetet med föräldrarna och dels om vad medlarna skall kunna för att ro i land medlingarna. Försöksmedlingarna lyfte fram utvecklingsbehov som låg till grund för det fortsatta utvecklingsarbetet.

Medlarna intervjuades efter varje avslutad medlingsprocess. De tillfrågades vad de upplevt varit svårt under processen och vad de ansåg sig behöva tilläggskunskaper i. Svårigheterna under medlingsprocessen visade på vad man ännu bör fästa uppmärksamhet vid under projektet.

Medlarna upplevde bl.a. följande som besvärligt då de ledde samtalet under de gemensamma medlingsmötena:

- hur skall man veta i vilket skede samtalet skall begränsas striktare (beskyllningar, non-verbal kommunikation, osakligt sätt att tala, försynta gliringar, synnerligen starka känslouttryck, påståenden om den andra, aggressivitet)?
- vad göra när man fastnar i en förlamande känsloupplevelse?
- hur aktivera en tillbakadragen förälder?
- hur ta fram sådant som är känsligt?
- hur komma loss från ett samtal som bygger på beskyllningar och försvar?
- hur skall medlarna förhålla sig till rentav orimliga krav och önskemål om redogörelser som föräldrarna riktar till varandra?
- hur hantera det att ena föräldern önskar att den andra skall bestraffas för något denne tidigare gjort?

- hur komma loss från de krav och färdiga lösningsalternativ föräldrarna många gånger tar med sig till medlingen?
- hur använda olika frågor och frågetekniker?

I anslutning till medlingsprocessen observerade medlarna följande svårigheter:

- föräldrars försök att kontakta medlarna utanför medlingstillfällena (telefonsamtal, e-post, anländer för tidigt till medlingsmötet)
- vad för man vidare till de gemensamma mötena av det som framkommit vid de enskilda mötena? På vilket sätt gör man det?
- hur hantera det att föräldrarna har en rättegångs- eller barnskyddsprocess på gång samtidigt med medlingsprocessen?
- medlingsprocessens tajming; kan man medla, även om den ena parten är mitt i en svår kris?
- hur skall frågorna som föräldrarna skall lösa i medlingsprocessen riktas in, om vardera föräldrarnas ursprungliga önskemål angående vilka frågor som skall lösas är olika?
- att träffa barnet eller den unga som en del av medlingsprocessen – när skulle det vara ändamålsenligt och hur skulle mötet genomföras på ett för barnet eller ungdomen bästa sätt?
- nya makars deltagande i medlingen.

Försöksmedlingarna lyfte även fram frågor eller anledningar till bekymmer gällande servicesystemet. Allt detta borde man tänka på och lösa då medlingsverksamheten befästs:

- medlaren bör känna till hela regionens, även grannkommunernas, servicesystem, eftersom han/hon kan ha skäl att hänvisa klienten t.ex. till en annan kommuns familjerådgivning
- modellen som grundar sig på en medlarring innebär att medlarna har en mängd chefer, som alla borde vara väl insatta i medling och medvetna om vilka resurser medlingen behöver
- varje medlare borde medla tillräckligt ofta, så att rutiner uppstår och hans eller hennes medlingskunnande bibehålls. Att förflytta sig

mellan det egna vardagliga arbetet och medling är svårt, om det inte sker tillräckligt ofta.

- medling blir lätt ett ensamt arbete, även om det utförs i par. Arbetsparen behöver stöd av den övriga medlarringen, fortbildning samt handledning.

10.2 Att växa till medlare

I intervjuerna efter försöksmedlingarna reflekterade medlarna också över sin roll som medlare. Många funderade på hur medlingen bibehålls som medling och inte "övergår i familjearbete" eller hur de påminner sig om att "nu är jag inte terapeut". Flere av de intervjuade upplevde att det var krävande i de första medlingarna att hålla den egna yrkesrollen och medlarrollen i sär. Exempelvis en socialarbetare inom barnskyddet kan vara van vid att hämta in mer fakta om familjens situation och ge råd om hur man kunde göra för att lösa problem. I försöksmedlingarna var medlarna väl medvetna om, att de som medlare inte helt kan handla utifrån sin vanliga yrkesroll. Medvetenheten förde med sig osäkerhet angående hur man då skall gå till väga: vad kan en medlare fråga, vad kan han eller hon säga? Medlarrollen och medlarens uppgifter var ännu oklara i de första medlingarna, men började redan så småningom formas.

Å andra sidan upplevde en del av medlarna genast från början att medlarrollen var klar och befriande. För dem var det uppenbart att som medlare "fokuserar jag inte på känslor" som de gör som terapeuter. De kände också igen tillfällen under medlingsmötena då de som medlare handlade på ett annat sätt än de i liknande situationer gjort som terapeuter.

10.3 Arbeta i par

I försöksmedlingarna hade en del av medlarna redan tidigare arbetat i par tillsammans, t.ex. inom familjerådgivning eller familjearbete. En del däremot medlade med ett helt nytt par. Alla deltagare ville medla i par eftersom det kändes viktigt för att lära sig det nya handlings sättet. Samtidigt innebar detta en ytterligare utmaning: att lära sig samarbeta som ett arbetspar.

Många gånger kombinerades två olika yrkesbakgrunder i medlarparen. Den ena medlaren kunde t.ex. arbeta som barnatillsyningsman, medan den andra var familje- och parterapeut på familjerådgivningen. I medlarparet kombinerades alltså kunskap om frågor kring barns vårdnad och umgänge samt erfarenhet av att i arbetet hantera känslor och känslouttryck. Olika färdigheter var en verklig resurs, men kunde också innebära osäkerhet angående åt vilket håll den andra medlaren tänker styra medlingen.

En del medlare berättade att det behövdes tid för att som arbetspar finna en gemensam linje och tilltro till varandra. Oberoende av om yrkesbakgrunden var samma eller inte, kunde medlarna ha olika tankar om hur man skulle framskrida. Medlarna kunde ha annorlunda rytm, den ena snabb, den andra lugn. Att tillsammans tala om skillnader i arbetssätt efter medlingsmötena var viktigt, ansåg medlarna.

Försöksmedlingarna visade att ett fungerande arbete i par förutsatte en stund av samplanering före medlingsmötet. Då kunde medlarna exempelvis komma överens om vem av dem det är som ställer de inledande frågorna, vilkendera antecknar och hurdana roller de har som samtalsledare.

10.4 Vad lärde vi?

Redan i utvecklingsstadiet av handlingsmodellen lyfte försöksmedlingarna fram de praktiska frågor som medlarna ställs inför då de arbetar med föräldrarna. Vilka var då de centrala frågorna som försöksmedlingarna visade på och som utgjorde grunden för den fortsatta utvecklingen av medling i familjefrågor?

Föräldrarna är ofta obalanserade vid skilsmässa och det är svårt för dem att ta beslut. I medling i familjefrågor skall man ändå inte fastna vid frågan huruvida det just nu är rätt tillfälle att medla eller koncentrera sig på om det finns något som hindrar medlingen. Den väsentliga frågan är vad allt man just nu kan medla.

I medling i familjefrågor framhävs hantering av känslor. I medlingen väcks känslor och man talar om dem; man strukturerar känslorna och gör dem begripliga. Medlarna skall kunna orientera i en terräng bestående av både

känslor och rationell problemlösning. För att klara detta behöver de verktyg som hjälper dem hjälpa föräldrarna hantera svåra känslor och ta väl grundade beslut angående barnen och barnens vardag.

Utmärkande för de första försöksmedlingarna var att medlarna var väldigt försiktiga i att styra föräldrarnas samtal eller stoppa deras gräl. Många medlare upplevde att det är oartigt att avbryta. Småningom stärktes uppfattningen att om medlingen överhuvudtaget skall lyckas måste medlarna vara aktiva i ledningen av samtalet. Vid behov bör medlaren begränsa föräldrarnas tal, avbryta och styra föräldrarna att inrikta sitt samtal på barnen. Medlarens uppgift underlättas av att man genast i början av medlingen kommer överens om spelreglerna. Då meddelar medlaren att han eller hon bland annat kommer att avbryta föräldrarna om det krävs för att främja kommunikationen dem emellan.

I medling i familjers konflikter innebär begreppet facilitativ (underlättande) mer ett kontinuum av handlingar som är beroende av föräldrarnas behov, än ett särskilt handlings- eller arbetssätt. För en del föräldrar räcker att medlarna ställer frågor som hjälper dem att själva komma vidare i sina samtal. Andra föräldrar däremot är i behov av en till och med stark styrning av både sättet att kommunicera och innehållet i samtalen. Faciliterande betyder alltså inte att föräldrarna ensamma ansvarar för samtalens gång, ibland kan underlättandet vara till och med instruktivt. Det centrala är att medlingsmötet förblir tryggt för alla parter, att främja kommunikationen och att styra samtalet att gälla barnets behov. Facilitering innebär å ena sidan att stödja samtalet, å andra sidan att söka efter och undersöka olika lösningsmöjligheter.

En viktig lärdom från försöksmedlingarna var också att både föräldrar och medlare uppfattade att medlingen kunde ha positiva effekter, även om den avbrutits eller inte lett till avtal. Fastän inget avtal åstadkommits, kunde föräldrarnas tilltro till och medkänsla för varandra samt tron på den andras goda avsikter öka. Föräldrarna kunde också omvärdera sitt eget beteende då de grälar. Allt detta kan ha betydelse då föräldrarna i framtiden behöver förhandla om något. Medlingserfarenheterna hjälper dem överlag att bygga upp sitt föräldraskap efter skilsmässan.

11

Forskarnas synvinkel

11.1 Att samtidigt både lära sig och utveckla

I kapitlet som presenterade projektets utgångspunkter berättade vi om nuläget gällande medling i familjefrågor. Som forskare och främjare av en lärandeprocess stod vi inför en härva bestående av att medling i familjefrågor enligt lag skall finnas som verksamhet, men vars praktiker de facto var fullständigt splittrade, om alls existerande. Uppfattningen om familjemedling var minst sagt suddig. Samtidigt hade medlingens teoretiska bas utvecklats internationellt under de senaste årtiondena, men de nya medlingsteoretiska uppfattningarna hade inte spritt sig till området familjemedling.

Vi mötte en dubbelbindning: vi kunde inte enbart lära ut ett färdigt koncept för medling, eftersom konceptet ohjälpligen varit en utifrån och uppifrån given modell med osäkra möjligheter att rota sig i lokal praxis. Å andra sidan kunde vi inte sätta igång utvecklandet av nya medlingspraktiker, eftersom deltagarna saknade gemensamma uppfattningar om medling som grund för utvecklingsarbetet.

Spänningen kunde inte lösas genom att erbjuda utbildning i medling, men inte heller genom att börja utveckla direkt en ny verksamhetsmodell för den. Vi fann lösningen genom att hitta ett specifikt sätt för utvecklingsarbetet, bestående av huvudsakligen två delar som närde varandra: dels av att öka deltagarnas medlingskunnande (tillägna sig given kunskap) samt dels av att utveckla medlingspraxis och den lokala modellen för servicen (nyskapande lärande). Sålunda fortskred projektet som en dialog mellan utbildning och de lokala arbetsmötena för utveckling. Vi undvek att utbildningarna bara löst ökade en enskild deltagares kunnande, i stället blev de fast förankrade i kunskapsbildningen i utvecklingsarbetet. Så här efteråt vet vi att beslutet att bygga upp projektet på detta sätt var ytterst betydelsefullt med tanke på dess framgång.

Det här sättet att genomföra utvecklingsarbetet motiverades också av projektets teoretiska utgångspunkt, utvecklande arbetsforskning (developmental work research, kehittävä työntutkimus). Denna ansats bygger på teorin om expansivt lärande, dvs. att man lär sig något som ännu inte existerar. Lärande består alltså också av annat än att inhämta given kunskap eller att lära sig genom att delta i verksamhet. Lärande innebär även att i samverkan skapa ny kunskap och tillämpa denna kunskap i praktiken. (Engeström 2010.)

Att inkludera försöksmedlingarna i utvecklingsarbetet var också en för projektet betydelsefull lösning. Försöksmedlingarna hade inte som mål att bedöma om medlingarna lyckas eller misslyckas, inte heller att dra slutsatser om medlingens funktionsduglighet. Målet var att testa praktikerna som var under utveckling och få kunskap om vad annat man ännu borde utveckla och lära sig. Sålunda blev också de avbrutna medlingsprocesserna värdefulla med tanke på lärande.

11.2 Utvecklingssamarbete med flera aktörer

Skapandet av nya begrepp och praktiker blir centralt i och med att utvecklande arbetsforskning betonar lärande som skapande av ny kunskap i samverkan. Tillsammans bygger deltagarna upp sin förståelse av olika fenomen genom att saker får nya betydelser, fenomen tolkas på nya sätt och helt nya idéer skapas.

Ur forskarnas synvinkel handlar det om hur professionella från olika yrken lyckas skapa en ny förståelse av både medling i familjefrågor och sin egen verksamhet. Hur förhandlar de om hur den nya arbetsuppgiften som de bygger upp skall förstås, hur lär de sig nya verksamhetsmodeller och metoder? Hur formar de en ny arbetsidentitet som medlare i familjefrågor och utvecklare av medling?

Trots att medling i familjefrågor enligt socialvårdslagen skall ordnas av kommunen började man i de flesta av projektkommunerna utveckla familjemedlingen i mångorganisatoriska samarbetsnätverk. Förutom att nätverken var mångorganisatoriska deltog också personal från flera kommuner i samma nätverk.

Utvecklingen av medlingen blev en gemensam process för byggande av kunskap i och med att deltagarna hade skilda yrkesmässiga bakgrunder och kom från både olika organisationer och kommuner. Projektets arbetsmöten blev fora för gemensam bildning av kunskap och under dem lyfte deltagarna fram olika synvinklar och förhandlade om deras innebörder. I och med att lyssnarna bestod av representanter för olika yrken och inte enbart de egna kollegerna med likartade uppfattningar, måste var och en presentera och motivera sina ställningstaganden noggrannare. Transparensen ökade i och med det mångprofessionella och -organisatoriska sammanhanget. Man blev helt enkelt tvungen att utförligare förklara och ge bakgrund till sina synpunkter.

Å andra sidan blev utvecklingsarbetet långsammare i och med de många aktörerna. Att förhandla om flertaliga synvinklar för att bygga upp en för alla yrkesgrupper gemensam förståelse är oundvikligen långsamt. Också sammanfogandet av flera organisationers tidtabeller fördröjde utvecklingsarbetet.

Men som motvikt kan man bedöma att utvecklingsarbetets slutresultat är av bättre kvalitet, eftersom resultatet bygger på samtal, debatt, motivering av egna synvinklar och en gemensamt skapad förståelse av medling i familjefrågor. Många synvinklar skulle sammanjämkas för att det skulle bli möjligt att förstå och utveckla fenomenet familjemedling, som yrkesmässigt inte ingått i någon professions kärnområde.

11.3 Fallgropar och flaskhalsar

I de olika skedena av utvecklingsarbetet identifierade vi följande utmaningar:

Den centrala utmaningen vid starten utgjordes av utvecklingsobjektets – medling i familjefrågor – sektoriserade och splittrade natur och begreppsliga oklarhet: "vad är medling, vad är det inte?" Det här rådde det många uppfattningar om bland de olika aktörerna, men någon etablerad definition hade ingen. I begynnelsen måste deltagarna tåla mycken osäkerhet innan objektet för utvecklingen småningom började ta form.

En annan fråga utan omedelbart svar var hur utvecklingen av medlingen skulle riktas och vilka som skulle delta i utvecklingsarbetet. En större mängd personal deltog i de första informationstillfällena, men ganska snart blev utvecklingsgruppen rätt konstant med mycket få ändringar ända fram till projektets slut.

Utvecklingsarbetet kännetecknades också i början av att de olika aktörerna bollade ansvaret för utvecklingen av familjemedlingen mellan sig, vilket visade på att aktörskapet och utvecklingsmotivet ännu var ofärdiga och på att visionen i vardande var bräcklig. Vi forskare funderade också på hur ett dylikt mångprofessionellt och –organisatoriskt nätverk skulle lyckas identifiera i tillägg till sin egen professions behov också nätverkets gemensamma behov – om ett sådant alls existerade.

När det efter de inledande arbetsmötena blev dags för den första interventionen i form av utbildning var vår centrala fråga: var och på vilka grunder skulle vi skaffa den medlingskunskap våra deltagare behövde? För oss var det angeläget att hitta en person som presenterat medlingspraxis och medlingens verktyg även i form av böcker och undervisningsmaterial och som representerade en omgivning med befästa familjemedlingspraktiker. Den som utbildar skulle också vara insatt i specifikt familjekonflikternas särdrag. Vi antog att detta bäst skulle främja den lokala utvecklingen av familjemedlingen.

I skedet då medlingsprocessen testades i de så kallade försöksmedlingarna gällde de centrala utmaningarna modellernas varaktighet: skapas nya praktiker och blir de befästa eller förblir försöken engångsföreteelser? Med avseende på befästning var det väsentliga att de utprovade praktikerna blev en del av verksamheten i den nya familjerättsliga enheten. Försöksskedet förlängdes i väntan på att enheten skulle starta. Deltagarna oroade sig för att de nya och bräckliga medlingsfärdigheterna inte skulle upprätthållas under denna övergångsfas.

I projektets arbetsmöten deltog i första hand personal från det praktiska klientarbetet och endast sporadiskt deras chefer. På en ort deltog chefen i alla utvecklingsmöten. På de övriga orterna ordnades särskilda möten för cheferna där forskarna och deltagarnas chefer följde med utvecklingsarbetets

gång. Att cheferna inte deltog i arbetsmötena märktes närmast så att man då och då blev tvungen att vänta på riktlinjer och ställningstaganden från cheferna innan utvecklingsarbetet kunde fortsätta.

Ett utvecklingsarbete som utgår från gräsrotsnivån identifierar ofta mycket väl klienternas och arbetstagarnas behov, men kan mötas av chefer som inte stöder eller för vidare arbetstagarnas förslag. I FASPER projektet fördes dialogen mellan arbetstagare och ledning dels i chefernas möten och dels så att arbetstagarna samtalade direkt med sina chefer. Dialogen lyckades, eftersom de anställda upplevde att de själva fick påverka den lokala medlingsmodellens utformning. Å andra sidan menade cheferna, att resultatet blev bra och att de anställda förband sig till att medla eftersom modellen skapats av dem själva.

11.4 Projektet avslutas och befästningen utmanar

Då ett utvecklingsprojekt avslutas utmanas det nya arbetsättets rotfästning och hållbarhet. Har det nya servicekonceptet för familjemedling integrerats så starkt i det existerande servicesystemet att det fortsätter fungera också efter att utvecklingsprojektet avslutats och det stöd projektet inneburit inte längre finns? Det här är ofta den centralaste frågan då man utvecklar något i form av projekt.

FASPER projektets styrka ligger i att man redan under projektets gång, i synnerhet i de tre kommunerna i Mellan Nyland, lyckades integrera medlingen i familjefrågor i det redan befintliga servicesystemet. Utvecklingsprojektets forskare hjälpte i hög grad kommunerna att lösa de frågor som uppstod kring befästningen av de nya verksamhetssätten. Alla utvecklingsprojekt slutar ohjälpligen halvfärdiga. Då befästningen fortskrider uppstår nya frågor, som medlarsamfundet nu måste besvara själv. Förutom att man bör trygga produktionen av medlingsservicen, bör också dess förutsättningar för utveckling tryggas. "Sparringcirkeln" som medlarna utvecklat passar utmärkt för detta ändamål.

Vid projektets slut fanns ännu olösta frågor. En av dessa var frågan huruvida och på vilket sätt barn skall delta i medlingsprocessen. Medlingsmodellen som utvecklats i projektet för starkt fram barnets ärenden som objekt för

medlingen, och medlarna hjälper föräldrarna att rikta sin uppmärksamhet på barnets behov. I många fall är detta tillräckligt för att hjälpa barnen riktigt bra. Men i vilka fall borde medlarna ändå också träffa barnet under medlingsprocessen?

Att träffa barnet väcker många frågor. Vad gör medlaren med informationen han eller hon får av barnet? Hur används informationen i familjemedlingsprocessen? Är informationen barnen ger alltid konfidentiell? Vilken nytta har barnet självt av att träffa medlaren, eller kan det rentav vara till skada? I vågskålen ligger å ena sidan barnets rätt att bli hört i eget ärende, å andra sidan barnets rätt till beskydd vid föräldrars konflikter. De följande stegen i utvecklingen av medling i familje frågor gäller nog att träffa barnet i medlingsprocessen.

12

Medling i familjefrågor i framtiden

12.1 När kan medling hjälpa och varför?

Enligt erfarenheter från FASPER projektet kan medling i familjefrågor hjälpa föräldrar att avtala konkret om sådant som gäller barnen. Överenskommelsen kan utformas så att den kan verkställas och föräldrarna kan fastställa sina avtal hos barnatillsyningsmannen. Avtalen kan också gälla vad som helst i barnets vardag, till exempel hur föräldrarna meddelar sig med varandra, hur barnens hobbyredskap och leksaker förflyttas mellan hemmen eller hur föräldrarna talar till barnet om varandra eller den andra förälderns nya make eller maka. Då föräldrarna kommer överens om praktiska saker och antecknar det överenskomna, vet de precis hur de framöver skall göra.

I medlingen samtalar föräldrarna och de prövar nya sätt att handla. På så vis blir medlingen en process som bygger upp föräldrarnas förtroende för varandra. Ofta avbryter medlingen en lång period av tystnad mellan föräldrarna och de får hjälp att lyssna till varandras tankar. De egna uppfattningarna om den andra jämnas ut och man inser att den andra faktiskt också önskar det bästa för barnet. Då den andra parten går till exempel med på att pröva ett nytt sätt att genomföra övergången från barnets ena hem till det andra, börjar båda tro på att det nog går att förhandla om annat också. Förtroendet mellan föräldrarna liksom den gemensamma kunskapen om barnet ökar då den ena föräldern lovar att en gång per vecka ringa upp för att berätta om hur barnet mår.

Medling i familjefrågor handlar också om att bygga upp ett ansvarsfullt föräldraskap. Medling lär konflikthantering, en förmåga som ingår i det ansvarsfulla föräldraskapet. För tillfället finns ett socialt och kulturellt tryck att skiljas osams: omgivningen stöder dem som skiljs att hålla på de egna rättigheterna och ge igen. Men medling är ingen rättegång och i medlingen finns inte skyldiga. På det sättet kan medling för sin del dra sitt strå till

stacken för att förändra den grälsjuka skilsmässokulturen i riktning mot en kultur som bättre beaktar barnens behov.

Medling i familjefrågor kan ses som förebyggande barnskyddsarbete, som kan förhindra skilsmässogräl eller åtminstone hindra att grälen tillspetsas. En satsning på medling i familjefrågor kunde innebära en minskning i antalet barnskyddsanmälningar som görs vid skilsmässogräl. Också trycket på familjerådgivningarna kunde lätta och kontakterna till familjernas olika service minska. I förlängningen kunde satsningen till och med synas som färre omhändertaganden av barn vid skilsmässa.

För tillfället belastar föräldrars skilsmässor servicesystemet okontrollerat. De grälände föräldrarna är en klientgrupp som upplevs som svår att hjälpa. Också verktyg för arbetet saknas. Medlingen hjälper föräldrarna att själva lösa sina meningsskiljaktigheter. En del föräldrar kunde erbjudas och vara betjänta av medling i stället för terapeutiskt inriktad samtalshjälp. I många fall kunde den strukturerade och kortvariga medlingen vara nog för att föräldrarna själva skall komma vidare.

Medling i familjefrågor är en förmånlig service. En familjemedlingsprocess, som inbegriper föräldrarnas enskilda förberedande möten, tre gemensamma medlingsmöten, eftermötet samt planering och förberedelse av dessa, tar ca tio timmar i anspråk. Juha Hämäläinen (2011) har i sin rapport räknat med 75 euro som kalkylerad kostnad per timme för krävande expertarbete inom socialvården. I kostnaden ingår utgifter för serviceproduktionen, såsom hyror, underhåll, förnödenheter m.m. På basis av denna kalkyl skulle en medlingsprocess som genomförs av två medlare kosta kommunen 1500 euro per familj. Å andra sidan, om medlarna är kommunanställda och medlingen ingår i deras övriga arbete ökar medlingen i sig inte löne- eller övriga kostnader.

12.2 Hur kunde man befästa medlingen som en tidig service?

Det första steget mot medling i familjefrågor som en befäst service i kommunerna består av att definiera och organisera medlingen som en egen, särskild service. Så länge som medlingen så att säga går upp i, och blandas

ihop med, det övriga arbetet med familjer, kan man inte uppnå de mål och resultat som är möjliga att uppnå med medling.

Medling i familjefrågor bör ses som en tidig service, som förebyggande barnskyddsarbete och som en chans att stödja familjerna innan problemen tillspetsats och blivit allvarliga. Det är ytterst viktigt att förebygga barns och ungdomars, liksom de vuxnas, illamående och risker, vilka ju konstaterats öka markant vid skilsmässa (Utredning om bakgrunderna till familje- och barnadråp 2003–2012; Fungerande barnskydd -utredningsgruppens slutrapport). Med medling kan man säkra en trygg och fungerande vardag, samt ett fortsatt och mognare föräldraskap.

För att kunna ta medlingen i bruk som en tidig service förutsätts *dels att man utbildar skickliga medlare, dels att man i kommunerna bestämmer på vilket sätt medlingsservicen inlemmas i det befintliga servicesystemet*. Erfarenheterna från FASPER visar att det är möjligt att organisera servicen på olika sätt: som ett samarbete flera kommuner emellan, som ett samarbete mellan kommuner och kyrkans familjerådgivningscentraler, samt genom att samarbeta med tredje sektorn organisationer.

Tydliga broschyrer om medling i familjefrågor och en beskrivning av hur klienterna hänvisas till den stöder etableringen av medlingen. Kommunerna kan även stödja befästningen genom att införliva familjemedlingen i familje- och socialtjänsternas strategiska planer, samt genom att skriva in den som förebyggande barnskyddsarbete i kommunens välfärdsplan för barn och unga.

I kommunerna finns i allmänhet mycken sakkunskap och kompetens i frågor kring familjer och familjers konflikter, alltså finns också anställda som är lämpliga att arbeta som medlare i familjefrågor. Om medlingsservicen organiseras som ett samarbete mellan flera kommuner underlättas även rekryteringen av medlare. I kommunerna finns också en god grund för att utbilda medlare då man i familjemedlarutbildningen kan utgå från att deltagarna från förut är vana att arbeta med familjer.

Den kommunala medlingen i familjefrågor är för tillfället en för familjerna kostnadsfri lagstadgad service. I framtiden bör man begrunda huruvida även andra kunde medla i familjers konflikter. Skulle exempelvis tredje sektorns

organisationer vara intresserade av att utbilda egna medlare och erbjuda servicen antingen så att klienten betalar för den eller så att organisationen står för kostnaden? Än vad kommer de privata serviceproducenterna att göra – finns det klienter som själva vill betala för medling?

Då medlingen i framtiden blir en mer känd service även för klienterna och efterfrågan ökar, kommer sannolikt nya medlingsmarknader att öppna sig. Då behövs nya spelregler t.ex. angående krav på medlarnas kompetens och utbildning, samt huruvida medling i familjefrågor alltid kräver tillstånd av regionförvaltningsverket. Man måste bl.a. ta ställning till om det behövs någon form av tillsynssystem, som förutom att det skulle registrera utbildade familjemedlare även övervakade hur medlarna upprätthåller sin kompetens. Dessa frågor ansluter sig till de allt allmänare professionaliserings-tendenserna och kvalitetssäkringen av medlingsarbetet runtom i världen.

12.3 Vad borde göras härnäst?

FASPER projektet föreslår följande åtgärder för nationell spridning och befästning av medling i familjefrågor

Medlarnas i familjefrågor utbildning

För att kunna erbjuda föräldrar medling i familjefrågor bör kommunerna tillföras medlingskunnande. I FASPER projektet har man utvecklat en åtta dagar lång utbildning, som enligt erhållen respons ger goda förutsättningar att arbeta som medlare i familjefrågor.

Stöd till kommunerna för att organisera medling i familjefrågor

Det är inte nog att utbilda enstaka medlare, utan kommunerna bör stödjas också i hur servicen kunde lokalt organiseras. Detta stöd kunde förverkligas t.ex. så att man i samband med medlarutbildningen ordnar några arbetsmöten för chefer, som ansvarar för produktionen av medlingsservicen. Utbildningen skulle alltså bestå av ett helhetspaket bestående av både utbildning av medlare samt planering och ibruktagande av servicen. För att målinriktade goda medlingspraktiker skall kunna slå rot behövs stöd och uppmuntran från statligt håll.

Förtydligande av lagstiftningen om medling i familjefrågor

Äktenskapslagens kapitel om medling i familjefrågor är synnerligen allmänt formulerad utan handfast stöd för genomförandet av medling i praktiken. Då lagen stiftades var uppfattningen om medling som konflikthanteringsmetod utvecklad, vilket för sin del fördunklat vad medling går ut på och när medling kan tillämpas.

I synnerhet har sekretessbestämmelserna med tiden blivit otydliga. I lagens 23a § stadgas att medlaren inte har skyldighet att lämna upplysningar eller rätt att erhålla uppgifter så som stadgas i socialvårdslagens (710/82) 56–58§§. Dessa paragrafer i socialvårdslagen har dock senare upphävts och ersatts med vad som stadgas i lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (812/2000). Har man vid ändringen av socialvårdslagens paragrafer helt enkelt glömt att särskilt stifta om medlarnas i familjefrågor tystnadsplikt och skyldighet att lämna uppgifter? Nu finns ingen gällande förordning om delgivning. Detta föranleder problem t.ex. angående dokumentationen i medling i familjefrågor.

Man borde också begrunda huruvida lagstiftning eller anvisningar borde innehålla tydligare krav på medlarnas i familjefrågor kompetens eller t.ex. tidsfrister för hur snabbt medling skall erbjudas. Överhuvudtaget aktualiseras en granskning av lagstiftningen om medling i familjefrågor nu då bearbetningen av lagstiftningen om domstolsmedling i vårdnadstvister är i full gång. Man borde även i lagstiftningen betrakta de här två medlingsformerna som en helhet.

En uppdatering av medlingens i familjefrågor planerings-, styrnings- och övervakningspraktiker

Enligt lagen ankommer den allmänna planeringen, styrningen och övervakningen av medlingen i familjefrågor på regionförvaltningsverket. I praktiken har myndighetens uppgift närmast varit att bevilja tillstånd för medlingen. Regionförvaltningsverkets roll i medling i familjefrågor bör uppdateras så den stöder praktikerna som nu utvecklas och säkrar medlingens kvalitet.

Förutom att förtydliga regionförvaltningsverkets roll, bör även social- och hälsovårdsministeriets resurser för att främja ibruktagandet och utvecklingen av medling i familjefrågor utredas. Enligt äktenskapslagen skall social- och hälsovårdsministeriet meddela närmare föreskrifter och anvisningar om medling i familjefrågor. Dåvarande socialstyrelsen gav år 1987 ut en anvisning om organiseringen av medling i familjefrågor, den enda i sitt slag. År 2001 utkom Stakes med den till socialväsendet riktade handboken Barnets bästa vid skilsmässa (Taskinen 2001, på svenska 2002). I den tas medling i familjefrågor upp i ett kapitel. En ny, tidsenlig anvisning behövs och den kunde vara ett sätt att förtydliga och öka kunskapen om kommunernas skyldigheter angående medling i familjefrågor, om medlarnas roll och om själva medlingsprocessen.

12.4 Till sist

I FASPER projektet utvecklade forskare och lokala utvecklare tillsammans modeller och begreppsliga verktyg för att förnya medlingen i familjefrågor. Projektet är ett exempel på möjligheter och utmaningar då man kombinerar lokalt lärande och utveckling ur flera perspektiv. Det gemensamma utvecklingsarbetet fick bollen i rullning, men vid starten anade ingen hurdant resultatet skulle bli.

Samtidigt som man i ett utvecklingsprojekt löser lokala praktiska svårigheter, aktualiseras vidare frågor som gäller förutsättningar och villkor för verksamheten även nationellt. Vi hoppas att FASPER projektet för sin del har ökat förståelsen av medling i familjefrågor och givit material för en nationell utveckling av servicen.

Källor

Auvinen, Maija (2006) Huoltoriidat tuomioistuimissa. Sosiaalitoimi selvittäjänä, sovittelijana, asiantuntijana. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja. A-sarja N:o 272.

Castrén, Anna-Maija (2009) Onko perhettä eron jälkeen? Eroperhe, etäperhe, uusperhe. Helsinki: Gaudeamus.

Engeström, Yrjö (2010) Activity Theory and Learning at Work. In Margaret Malloch & Len Cairns & Karen Evans & Bridget O'Connor (Eds.) The SAGE handbook of workplace learning. London: Sage Publications Ltd., 86–104.

Engeström, Yrjö (1995) Kehittävä työntutkimus. Perusteita, tuloksia ja haasteita. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Fungerande barnskydd -utredningsgruppens slutrapport / Toimiva lastensuojelu -selvitysryhmän loppuraportti. (Tekijät: Kananoja, Aulikki & Lavikainen, Marjo & Oranen, Mikko) Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön raportteja ja muistioita 2013:19.

Haavisto, Vaula (2013) Sovittelun kello käy lapsen aikaa. Mannerheimin lastensuojeluliiton ”Lapsi ja ero” -projektin ylläpitämä Eroblogi. <http://tamperemll.fi/eroperheiden-kohtaamispaikka/eroblogi/>

Hämäläinen, Juha (2011) Kalliit erot. Selvitys huoltoriitojen kustannuksista. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto. Neuvokeskus.

Mahkonen, Sami (2008) Perhesovittelu. Selvitys avioliittolaissa 1987 säädetyistä perheasioiden sovittelusta lähtökohtana lapsen aseman turvaaminen vanhempien erossa. Lastensuojelun Keskusliiton Neuvo-projekti.

http://www.lskl.fi/files/297/Perheasioiden_sovittelu_Sami_Mahkonen.pdf

Karttunen, Risto (2010) Isän ja äidin välissä. Lapsen kuulemisen psykologinen kehys huolto- ja tapaamisriidoissa. Acta Universitatis Tamperensis 1546. Tampere University Press.

Lapsen paras etusijalle eropalveluissa. (2010) Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2010:4.

Mattila-Aalto, Minna & Bergman-Pyykkönen, Marina & Haavisto, Vaula & Karvinen-Niinikoski, Synnöve (2012) Konfliktiteoreettinen näkökulma eroihin ja palvelujen kehittämiseen. Julkaisussa Aino Kääriäinen & Juha Hämäläinen & Pirjo Pölkki (toim.) Challenges of divorce, interventions and children. Eron haasteet, väliintulot ja lapset. Ensi- ja turvakotienliiton julkaisu 39. 213–241.

Parkinson, Lisa (2011) Family Mediation. Appropriate dispute resolution in a new family justice system. 2nd edition. Bristol: Jordan Publishing Limited.

Poikela, Esa (toim.) (2010) Sovittelu. Ristiriitojen kohtaamisesta konfliktien hallintaan. Jyväskylä: PS-kustannus.

Taskinen, Sirpa (2001) Lapsen etu erotilanteissa. Opas sosiaalitoimelle. Stakes Oppaita 46. På svenska Taskinen, Sirpa (2002) Barnets bästa vid skilsmässa. Handbok för socialväsendet. Stakes.

Taskinen, Sirpa (toim.) (1994) "En ole katkera, mutta kuitenkin..."-Avioerosta selviytyminen ja perheasiain neuvottelu. Stakes Raportteja 166.

Taskinen, Sirpa (toim.) (1993) Itke vain sydämein. Tausta-aineistoa perheasioiden sovitteluun. Stakes Raportteja 84.

Utredning om bakgrunderna till familje- och barnadråp 2003–2012 / Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoista vuosilta 2003-2012. (Tekijät: Piispa, Minna & Taskinen, Jukka & Ewalds, Helena) Sisäasiainministeriön julkaisut 35/2012.

Valkama, Ulla (1991) Perheasioiden sovittelu: Jänne vai uusi mahdollisuus. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus.

Lagar, avtal och dokument

EOA 2059/2/03 Eduskunnan oikeusasiamiehen päätös (2004) Havainnot vanhempien välisiin ristiriitoihin tarjolla olevista sovittelu- ja neuvontapalveluista lapsiin liittyvissä kysymyksissä.

Lag om klientens ställning och rättigheter inom socialvården 812/2000

Lag om ändring av äktenskapslagen 411/1987

Perheasioiden sovittelun järjestäminen. Ohjekirje 1/1987. Sosiaalihuolto.

Recommendation No. R (98) 1 of the Committee of Ministers to Member States on Family Mediation.

Socialvårdslag 710/1982

Bilaga 1 Äktenskapslag

5 kap (16.4.1987/411)

Medling i familjefrågor

20 § (16.4.1987/411)

Konflikter och rättsliga frågor inom familjen skall i första hand såvitt möjligt redas ut genom förhandlingar mellan parterna och avgöras genom avtal.

Medlarna i familjefrågor skall på begäran ge hjälp och stöd när det förekommer konflikter inom familjen.

Medlarna kan på begäran ge hjälp och stöd också när det uppstår konflikter beträffande iakttagandet av ett beslut eller ett avtal som gäller vårdnad om barn eller umgängesrätt. (16.8.1996/622)

21 § (16.4.1987/411)

Medlaren skall försöka få till stånd en förtroendefull och öppen diskussion mellan familjemedlemmarna. Han skall försöka åstadkomma samförstånd om hur konflikterna inom familjen skall kunna lösas på ett sätt som är det bästa möjliga för alla parter.

Medlaren skall fästa särskilt avseende vid att de minderåriga barnens ställning blir tryggad.

Medlaren skall bistå parterna med att uppgöra avtal samt i fråga om andra åtgärder som behövs för att lösa konflikter.

22 § (16.4.1987/411)

Den allmänna planeringen, styrningen och övervakningen av medlingen i familjefrågor ankommer på regionförvaltningsverket som i dessa frågor är underställt social- och hälsovårdsministeriets tillsyn. (22.12.2009/1387)

I en kommun ska socialnämnden ombesörja anordnandet av medling i familjefrågor. Medling kan dessutom handhas av sådana samfund, sammanslutningar och stiftelser samt enskilda som av regionförvaltningsverket har beviljats tillstånd att bedriva dylik verksamhet. (22.12.2009/1387)

Social- och hälsovårdsministeriet meddelar närmare föreskrifter och anvisningar om medling i familjefrågor. (17.1.1991/101)

23 § (16.4.1987/411)

Tillstånd att medla i familjefrågor kan på ansökan beviljas ett samfund, en sammanslutning eller en stiftelse som anses kunna sköta medlingen med yrkesskicklighet. Tillstånd kan på ansökan även beviljas den som är förtrogen med barnskydds- eller familjerådgivningsarbete eller med familjerätt, och som på grundval av tidigare erfarenhet samt sina personliga egenskaper har tillräckliga förutsättningar att verka som medlare.

Tillstånd meddelas för viss tid, högst fem år åt gången. Tillståndet kan dras in, om detta anses befogat.

Då regionförvaltningsverket beviljar tillståndet kan det samtidigt utfärda närmare föreskrifter om verksamhetsområdet och uppgifterna samt om skyldigheten att till regionförvaltningsverket lämna sådana uppgifter som behövs för övervakningen. (22.12.2009/1387)

23 a § (16.4.1987/411)

På en medlares tystnadsplikt tillämpas 57 § 1 mom. och 58 § 1 och 3 mom. socialvårdslagen (710/82). På medlaren skall inte tillämpas vad som i 56 § socialvårdslagen stadgas om skyldighet att lämna upplysningar och rätt att erhålla uppgifter.

SocialvårdsLs 710/1982 56–58 § har upphävts genom L 813/2000, se L om klientens ställning och rättigheter inom socialvården 812/2000 3 och 4 kap.

Bilaga 2

Litteratur om och kring familjemedling

Aaltonen, Anna-Kaisa (2013) Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen sovittelua koskeva kokeilu käräjäoikeuksissa 1.1.2011–31.12.2013. Loppuraportti. Mietintöjä ja lausuntoja 25/2013. Oikeusministeriö.

Aaltonen, Anna-Kaisa (2001) Tuomari sovinnontekijänä perheoikeusasioissa. Teoksessa Soile Pohjonen (toim.) Sovittelu ja muut vaihtoehtoiset konfliktinratkaisumenetelmät. Helsinki: Werner Söderström lakitieto.

Deleuran, Pia (ed.) (2011) Conflict Management in the Family Field and in other Close Relationships – Mediation as a way forward. Copenhagen: Djøf Publishing. (Innehåller bl.a en artikel av Lisa Parkinson: Family Mediation and Children.)

Emery, Robert E. (1994) Re-negotiating Family Relationships: Divorce, Child Custody, and Mediation. New York: The Guilford Press.

Heino, Tarja (toim.) (2000): Läheisneuvonpito – Uusi sosiaalityön menetelmä. Oppaita 40. Stakes. På svenska Familjerådslag – Den nya metoden i socialt arbete. Handböcker 42.

Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Pelli, Marja (2010) Perheasioiden sovittelu – riitelykulttuurista vastuulliseen osallisuuteen. Teoksessa Esa Poikela (toim.) Sovittelu. Ristiriitojen kohtaamisesta konfliktien hallintaan. Jyväskylä: PS-kustannus. 91–108.

Leskelä, Maaria (2001) Perheasioiden sovittelu Suomessa. Teoksessa Soile Pohjonen (toim.) Sovittelu ja muut vaihtoehtoiset konfliktinratkaisumenetelmät. Helsinki: Werner Söderström lakitieto.

Mattila-Aalto, Minna & Bergman-Pyykkönen, Marina & Haavisto, Vaula & Karvinen-Niinikoski, Synnöve (2012) Konfliktiteoreettinen näkökulma eroihin ja palvelujen kehittämiseen. Teoksessa Aino Kääriäinen & Juha Hämäläinen & Pirjo Pölkki (toim.) Challenges of divorce, interventions and children. Eron haasteet, väliintulot ja lapset. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisuja 39. 213–241.

Parkinson, Lisa (2011) Family Mediation. Appropriate dispute resolution in a new family justice system. 2nd edition. Bristol: Jordan Publishing Limited.

Reinikainen, Sarianna (2007): Läheisneuvonpito lapsinäkökulmasta. Helsinki: Stakes.

Roberts, Marian (2008) Mediation in Family Disputes. Principles of practice. 3rd ed. Aldershot: Ashgate.

Taylor, Alison (2002) The Handbook of Family Dispute Resolution. Mediation theory and practice. San Francisco: Jossey-Bass.

Öberg, Gunnar & Öberg, Bente (2006) Samarbetssamtal. Stockholm: Mareld.

Övrig litteratur om medling och konflikter

Ekeland, Tor-Johan (2004) Konflikt och konfliktförståelse – för vården och den sociala sektorn. Malmö: Liber Ekonomi.

Ervasti, Kaijus (2012) Tuomioistuinsovittelu. Käytännön opas. Helsinki: Edita.

Flinck, Aune (2013). Rakennamme sovintoa - opas rikosten ja riitojen sovitteluun. Terveystien ja hyvinvoinnin laitos. Opas 23. Helsinki.

Gellin, Maija (2011) Sovittelu koulussa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Glasl, Friedrich (1999) Confronting Conflict. A first-aid kit for handling conflict. Gloucestershire: Hawthorn Press.

Iivari, Juhani (2007) Rikos- ja riita-asioiden sovittelijan opas. Uudistettu painos. Oppaita 66. Stakes.

Larsson, Liv (2012) Sovittelun taito. Helsinki: Basam Books. (Orig. Skapa möten och kontakt genom medling.)

Larsson, Liv (2008) Skapa möten och kontakt genom medling. Att agera tredje part med hjälp av Nonviolent Communication. Friare Liv Konsult.

Moore, Christopher W. (2003) The Mediation Process: Practical Strategies for Resolving Conflict, 3rd Edition Revised. San Francisco: Jossey-Bass.

Nordhelle, Grete (2008) Mekling. Konfliktförståelse og konflikthåndtering. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Nordhelle, Grete (2008) Mekling II. Sentrale temaer i konflikthåndtering. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Norman, Jan & Öhman, Lina (2011) Medling och andra former av konflikthantering. 2:a omarbetade upplagan. Uppsala: Iustus Förlag AB.

Pehrman, Timo (2011): Paremmin puhumalla. Restoratiivinen sovittelu työyhteisössä. Acta Universitatis Lapponiensis 212, Rovaniemi.

Peltonen, Lasse & Verkasalo, Aino & Mynttinen, Eeva & Kangasoja, Jonna (2012) Sovittelu osana paikallisten ympäristökiistojen hallintaa. Maankäyttö- ja ympäristökiistojen sovittelun kokeiluhankkeen (SOMARI) kokemuksia, tuloksia ja arviointia. Tiede+Teknologia 9/2012. Aalto-yliopiston julkaisuja. <https://aaltodoc.aalto.fi/handle/123456789/3584>

Pohjonen, Soile toim. (2001) Sovittelu ja muut vaihtoehtoiset konfliktinratkaisumenetelmät. Helsinki: Werner Söderström lakitieto.

Poikela, Esa toim. (2010) Sovittelu. Ristiriitojen kohtaamisesta konfliktien hallintaan. Jyväskylä: PS-kustannus.

Pruitt, Dean G. & Kim, Sung Hee (2004) *Social Conflict: Escalation, Stalemate, and Settlement*. 3rd ed. New York: McGraw-Hill Higher Education.

Richbell, David (2000) *CEDR sovittelijan käsikirja. Kaupallisten riitojen tehokas sovittelu*. Uusimaa Oy.

Sopua! Näkökulmia naapurussovitteluun. Suomen Pakolaisapu. www.pakolaisapu.fi/images/pdf/Kotimaan_Tyo/PDFs-Kotimaa-kotilo-materiaalipankki/naapurussovittelu_web.pdf

Vindeløv, Vibeke (2008) *Konfliktmægling. En refleksiv model*. 2. udgave. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Vindeløv, Vibeke (2006) *Mediation. A non-model*. Copenhagen: Jurist- og Økonomforbundets Forlag. (Orig. *Konfliktmægling. En refleksiv model*.)

AB DET FINLANDSSVENSKA KOMPETENSCENTRET
INOM DET SOCIALA OMRÅDET – FSKC
Georgsgatan 18 A, 00120 Helsingfors
www.fskc.fi